

Geweld op school

Gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen

Mei 2008

Christelijke Hogeschool Windesheim

Maatschappelijk Werk & Dienstverlening

Janneke Karssen

Geweld op school

Gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-

Student

Janneke Karssen

Scriptiebegeleider

Annemiek Mellema

Beoordelaar

Anja Bunthof

Christelijke Hogeschool Wiindesheim

Maatschappelijk Werk & Dienstverlening

Voorwoord

Bijna vier jaar geleden ben ik gestart ben de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Graag wilde ik mensen helpen, maar hoe en waarom wist ik destijds nog niet. Tijdens het doorlopen van deze opleiding, ben ik er steeds meer uit hoe en waarom ik mensen wil helpen. Zo ben ik er ook achter gekomen welke doelgroep mij het meest interesseert en waar mijn affiniteit ligt: kinderen en jongeren, een kwetsbare en nog niet geheel zelfstandige groep in de samenleving.

Dankzij deze interesse, ben ik aan het werk gegaan in de jeugdhulpverlening. Hier ben ik geconfronteerd met verschillende vormen van gewelddadig gedrag bij en door jongeren. Vanuit mijn werk ben ik hier op pedagogisch gebied mee bezig. Ik werd nieuwsgierig naar het onderwerp gewelddadig gedrag. Ik was benieuwd naar de psychologische achtergrond hiervan, maar ook naar wat het maatschappelijk werk voor deze doelgroep kon betekenen. Nadat ik me verder verdiept had in het onderwerp, viel het me op dat de veel mediaberichten omtrent gewelddadig gedrag bij jongeren, ging over schoolgeweld. Zorgwekkende berichten over vecht- en steekpartijen, waarbij zelfs jongeren en leerkrachten bij om het leven komen. Deze informatie bij elkaar genomen, hebben mijn doen besluiten een onderzoek te starten naar het gewelddadige gedrag bij jongeren op VMBO-scholen.

Echter, er was nog wel een vraag die ik niet kon loslaten: met welk maatschappelijk doel wil ik deze scriptie schrijven? Naast de vermoedens dat het om een groeiend en landelijk probleem is, en waar al meerdere jaren over gesproken wordt zowel in de media als in de politiek, waarom zijn er dan nog steeds zoveel geweldincidenten op scholen? Door wederom inzicht te geven in de problematiek en de aanpak hiervan, wil ik ontdekken welke mogelijkheden en beperkingen er zijn voor het schoolmaatschappelijk werk hierin.

Tijdens het maken van deze scriptie heb ik hulp en ondersteuning van meerdere mensen gehad. Graag wil de geïnterviewden bedanken voor hun medewerking aan mijn onderzoek. Daarnaast wil ik uiteraard Annemiek Mellema bedanken, voor haar mening en kritische blik op mijn scriptie.

Ik wens u veel leesplezier!

Janneke Karssen

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
-----------------------	----------

Hoofdstuk 1.....	Theoretisch kader
-------------------------	--------------------------

Ontstaan en ontwikkeling van gewelddadig gedrag bij jongeren.....	6
--	----------

1.1 Inleiding.....	6
1.2 Aanleg.....	6
1.2.1 Rijping van het centrale zenuwstelsel.....	7
1.2.2 Sociale informatieverwerking.....	7
1.3 Omgeving.....	8
1.3.1 Invloeden vanuit het gezin.....	8
1.3.2 Invloeden vanuit de groep.....	8
1.3.3 Invloeden vanuit de sociale context.....	9
1.3.4 Invloeden vanuit het heden.....	9
1.4 Puberteit.....	10
1.4.1 Jongeren op zoek naar grenzen.....	10
1.4.2 Plotselinge-opkomstmodel.....	11
1.4.3 Verergeringsmodel.....	11
1.5 Conclusie.....	12

Hoofdstuk 2.....	Methode van onderzoek
-------------------------	------------------------------

.....	13
-------	----

2.1 Operationaliseren van de begrippen.....	13
2.2 Verantwoording van de gekozen literatuur.....	13
2.3 Veldonderzoek.....	15

Hoofdstuk 3.....	Kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag
-------------------------	---

.....	16
-------	----

3.1 Inleiding.....	16
3.2 Kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag in Nederland.....	16
3.3 Kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen.....	17
3.4 Conclusie.....	18

Hoofdstuk 4.... Aanpak van gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen	20
4.1 Inleiding.....	20
4.2 Aanpak door de overheid.....	20
4.2.1 Verschillende overheidsprojecten.....	20
4.2.2 Politie.....	21
4.2.3 Bureau HALT.....	21
4.2.4 Leerplicht.....	22
4.3 Aanpak door VMBO-scholen.....	22
4.3.1 Zorgstructuur.....	22
4.3.2 Aanpak van gewelddadig gedrag in Zwolle.....	24
4.3.3 Aanpak van gewelddadig gedrag in Deventer.....	24
4.4 Conclusie.....	24
Hoofdstuk 5.....Schoolmaatschappelijk werk in de praktijk	26
5.1 Inleiding.....	26
5.2 Het schoolmaatschappelijk werk in Nederland.....	26
5.2.1 Achtergrond van het schoolmaatschappelijk werk.....	26
5.2.2 Huidige positie van het schoolmaatschappelijk werk.....	27
5.3 Taken, werkzaamheden en bevoegdheden van het schoolmaatschappelijk werk	28
5.4 Bijdrage van het schoolmaatschappelijk werk bij de aanpak van gewelddadig gedrag 30	
5.5 Conclusie.....	32
Hoofdstuk 6.....Resultaten veldonderzoek	33
6.1 Inleiding.....	33
6.2 Taken, werkzaamheden en bevoegdheden.....	33
6.3 Ervaringen met gewelddadig gedrag.....	34
6.4 Visie op de aanpak van gewelddadig gedrag.....	34
6.5 Rol en positie van en visie op het schoolmaatschappelijk werk.....	36
6.6 Conclusie.....	37
Conclusies en aanbevelingen.....	39

Geweld op school - mei 2008

7.1	Samenvatting.....	39
7.2	Conclusies.....	40
7.3	Aanbevelingen.....	41
Literatuurlijst.....		43

Bijlagen

- Bijlage 1 Interviewvragen voor leerlingbegeleiders
- Bijlage 2 Interviewvragen voor schoolmaatschappelijk werkers
- Bijlage 3 Interviewvragen voor teamleider
- Bijlage 4 Krantenartikelen

INLEIDING

Achtergrond en probleemstelling

Er is een toename van 40 procent van het aantal meldingen over fysiek, psychisch en seksueel geweld op scholen. In het schooljaar 2005-2006 waren dit 1490 klachten en het jaar daarvoor 1015 meldingen.¹ Deze meldingen zijn afkomstig uit basisscholen, scholen uit het voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs. Een voorbeeld van een dergelijke melding is een leerling die in januari 2004 op het Terra College in Den Haag werd neergeschoten. Dit soort incidenten en de cijfers zijn verontrustend. Zowel op meso- als macroniveau wordt er wat met deze cijfers gedaan. Na het signaleren van deze problematiek, hebben gemeente, scholen en jeugdzorginstellingen de handen ineen geslagen om het probleem op curatieve en preventieve wijze gezamenlijk aan te pakken. Het schoolmaatschappelijk werk fungeert als brugfunctie tussen het onderwijs en jeugdhulpverlening. En op macroniveau heeft de overheid op haar beurt de taak om de veiligheid van burgers en dus ook scholieren, te waarborgen.²

Met name het aantal klachten over fysiek geweld is sterk toegenomen.³ Deze cijfers verontrusten niet alleen de media en professionals, maar ook mij. In deze scriptie richt ik me op het gewelddadig gedrag dat zich voordoet op VMBO-scholen. De reden hiervoor is dat cijfers aantonen dat geweld hier het meest voorkomt. De volgende definitie zal ik hanteren van gewelddadig gedrag: 'Gedrag waarmee met opzettelijke intentie een ander schade wordt aangebracht.'

De vragen die bij dit soort cijfers bij mij rijzen zijn: hoe komt het dat fysiek geweld steeds heftigere vormen aanneemt? Waar komt deze groei vandaan ten opzichte vorige jaren? Wat kan hieraan gedaan worden? Onduidelijk is in welke mate VMBO-leerlingen zich schuldig maken aan specifieke vormen van gewelddadig gedrag en welke specifieke oorzaken hieraan ten grondslag liggen. Een vraagstuk is waar deze agressie onder jongeren vandaan komt en of dit meer of minder voorkomt in een bepaalde tijd. Daarnaast ben ik me af gaan vragen wat er op scholen aan dit gedrag gedaan wordt en welke rol het schoolmaatschappelijk werk hierbij speelt. In mijn onderzoek heb ik geprobeerd om meer duidelijkheid te scheppen in de bovengenoemde vragen en punten.

Vraagstelling en doelstelling

Gedurende dit onderzoek ga ik uit van de volgende onderzoeksvraag:

Welke bijdrage kan het schoolmaatschappelijk werk leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen?

Krantenartikel 'Ssteeds meer geweld op scholen' (zie bijlage 4)

Bron: <http://www.xs4all.nl/~stgvisie/VISIE/overheiclaken.html>

Krantenartikel 'Geweld op scholen neemt enorm toe' (zie bijlage 4)

Een antwoord op de onderzoeksvraag zou kunnen helpen bij het formuleren van enkele handvatten voor het schoolmaatschappelijk werk, waarmee gewelddadig gedrag kan worden aangepakt of zelfs voorkomen. Deze onderzoeksvraag komt voort uit het doel om schoolmaatschappelijk werkers te laten anticiperen en professionaliseren in de veranderende maatschappij. Hiermee bedoel ik dat schoolmaatschappelijk werkers dienen in te spelen op ontwikkelingen als een toename van gewelddadig gedrag. Naar mijn idee zou het schoolmaatschappelijk werk een grote rol kunnen hebben in de aanpak van dit gewelddadige gedrag. Maar is dit ook zo, bezitten zij de kwaliteiten en hebben zij de mogelijkheden om dit te realiseren? En wat zou de meerwaarde hiervan zijn? Wanneer ik het antwoord vind op deze vragen, dan zal dit leiden tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

Opbouw van de scriptie

Allereerst beschrijf ik in hoofdstuk 1 het theoretisch kader, op welke manier gewelddadig gedrag ontstaat en zich ontwikkelt. Dit hoofdstuk geeft inzicht in de aard van de problematiek.

In hoofdstuk 2, methode van onderzoek, verantwoord ik mijn onderzoek. Ik begin met het operationaliseren van de begrippen, om daarna toe te lichten naar welke antwoorden ik zocht in de gekozen literatuur. Bij het veldonderzoek onderbouw ik de keuzes die ik gemaakt heb voor de gedane interviews.

Daarna beschrijf ik in hoofdstuk 3 de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen. Hierdoor krijg ik inzicht in de aard en omvang van de problematiek.

Hoofdstuk 4, de aanpak van gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen, licht ik op zowel macro- als mesoniveau toe, welke aanpak er gehanteerd wordt. Eerst bespreek ik de algemene aanpak van gewelddadig gedrag in Nederland, daarna specifiek op VMBO-scholen.

In hoofdstuk 5, schoolmaatschappelijk werk in de praktijk, komt aan bod wat de rol en positie van het schoolmaatschappelijk werk in Nederland is. Daarnaast wordt duidelijk op welke manier het schoolmaatschappelijk werk een bijdrage levert bij de aanpak van gewelddadig gedrag.

Vervolgens komen in hoofdstuk 6, de resultaten van het veldonderzoek aan de orde. Tevens een conclusie gegeven van de interviews..

In hoofdstuk 7 ten slotte, de conclusies en aanbevelingen, beantwoord ik de onderzoeksvraag.

1 THEORETISCH KADER

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN GEWELDDADIG GEDRAG BIJ JONGEREN

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk benader ik de theoretische invalshoeken over het ontstaan van gewelddadig gedrag onder jongeren. Het is belangrijk om te weten hoe gedragsproblemen ontstaan, alvorens er gekeken wordt naar de aanpak van gewelddadig gedrag. Er is al veel onderzoek gedaan naar de oorzaak van individuele verschillen in gewelddadig gedrag. De oorzaken zijn te verklaren vanuit aspecten in nature (aanleg) en nurture (omgeving).⁴ Deze verschillende factoren die van invloed zijn op het ontstaan en de ontwikkeling van gewelddadig gedrag bij jongeren, licht nader toe in dit hoofdstuk.

1.2 Aanleg

Bij aanleg gaat het om persoonlijke kenmerken als kindfactoren. Bij kindfactoren valt te denken aan IQ, aandacht, temperament, sekse, impulsiviteit, enzovoort. Hier gaat het om de kindfactoren van het kind. Aanleg verwijst naar datgene waarmee het kind geboren wordt: zijn erfelijke materiaal, de prenatale groei zoals medebepaald door externe factoren als een verslaving van de moeder, en de gevolgen van invloeden rond de geboorte, zoals zuurstoftekort van de baby tijdens de bevalling.⁵

Wanneer problematiek voornamelijk wordt bepaald door de aanleg of te maken heeft met de rijping, dan spreken we van een stoornis. Bij een stoornis is er sprake van een direct verband tussen de oorzaak (aanleg of rijping) en het gedrag. Maar wanneer de omgeving verantwoordelijk is voor de problematiek, dan spreken we van een belemmering. Bij een belemmering is er sprake van een indirect verband tussen een omgevingsfactor en het gedrag. Een stoornis heeft invloed op de ontwikkelingsfuncties en hun samenwerking (aantasting van naaste ontwikkeling), een beperking heeft invloed op het tempo van de ontwikkeling (aantasting van actuele ontwikkeling). Als gevolg van een traumatische gebeurtenis zal een jongere bijvoorbeeld niet direct onzindelijk worden, terwijl dit bij een vertraagde rijping van de coördinatie van de blaas spieren wel het geval is.

Uit onderzoek blijkt dat relatief veel jongens die gewelddadig gedrag vertonen, een gedragsstoornis of een oppositioneel-opstandige stoornis hebben. In een representatieve steekproef van dertien- tot achttienjarigen uit Nederlandse algemene bevolking stellen Verhulst, Donker en Hofstra (2001)⁶ vast — op basis van een gestandaardiseerd interview met jongeren waarbij gewelddadig gedrag is geconstateerd — dat 5,6 procent van de respondenten voldoet aan de DSM-III-R-criteria voor een gedragsstoornis en 0,7 procent aan de criteria voor een oppositioneel-opstandige stoornis. De eerstgenoemde stoornis wordt significant vaker bij jongens dan bij meisjes aangetroffen³.

Bron: Rutter, M. L. (1997). Nature - nurture integration: The example of antisocial behavior. *American Psychologist*

Bron: Martine F. Delfos-Ontwikkeling in vogelvlucht (p. 123)

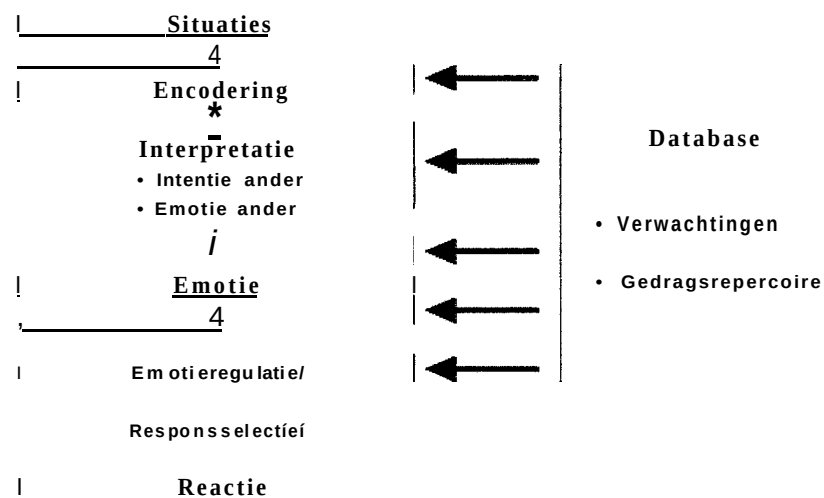
Bron: R. Loeber, N. W. Slot, & J. A. Sergeant Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie: Omvang, oorzaken en interventies.

1.2.1 Rijping van het centrale zenuwstelsel

Het ontstaan van gewelddadig gedrag kan met de rijping van het centrale zenuwstelsel te maken hebben. Gedragsstoornissen zijn namelijk voor een deel genetisch bepaald. Kenmerken van jongeren met een antisociale gedragsstoornis zijn: stelen, liegen, spijbelen, dingen vernielen, vechten en dieren of mensen mishandelen. Hierbij gaat het voornamelijk om de oppositioneel-opstandige gedragsstoornis (ODD). Kinderen met ODD vertonen langdurig vijandig en openlijk ongehoorzaam gedrag. Stoornissen als ADHD (Attention-Deficit Hyperactivity Disorder) en het Autismespectrum, zijn van invloed op de ontwikkeling van antisociaal gedrag. ADHD is een aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit waarbij een combinatie met kenmerken van een antisociale gedragsstoornis regelmatig voorkomt. Impulsief gedrag is een vroege aanloop van probleemgedrag. Impulsieve kinderen met hyperactiviteit, hebben een grotere kans om gewelddadig gedrag te ontwikkelen dan kinderen die niet hyperactief zijn. Bij zowel ADHD als Autisme speelt erfelijkheid een grote rol. Bij ADHD wordt de erfelijkheidsfactor geschat op 80%. Autisme is een ernstige ontwikkelingsstoornis die levenslang blijft bestaan. Kenmerkend voor mensen met Autisme is, dat zij beperkt zijn in de omgang met anderen, in bijvoorbeeld de communicatie en dat zij veel weerstand ondervinden tegen veranderingen.

1.2.2 Sociale informatieverwerking

Een voorbeeld van een kindfactor is de manier waarop het kind sociale informatie verwerkt. Er wordt gesteld dat openlijke probleemgedragingen vaak te maken hebben met het onvermogen van kinderen om sociale problemen op een niet-agressieve manier op te lossen.⁷ Hierbij wordt uitgegaan van de aanlegfactoren (nature:) van het kind. Uit onderzoek blijkt dat met name het uitgedaagd worden door leeftijdgenoten, aansluiting zoeken bij andere kinderen en omgaan met falen tot probleemgedrag leidt. Bij de verwerking van sociale informatie spelen emoties een belangrijke rol. In het volgende model van Dodge⁸ is te zien hoe de reactie op een sociale situatie afhangt van zes stappen:

Figuur 1 Een model van sociale informatieverwerking.

Volgens Dodge (1995) ontstaat probleemgedrag wanneer één of meer stappen in de sociale-informatieverwerking afwijkend verlopen. Verschillende afwijkingen leiden tot verschillende vormen van probleemgedrag, waaronder gewelddadig gedrag.

Bron: Willem Koops en Wim Slot (red.) - Van lastig tot misdadig (p. 21)

⁷ Bron: Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Valente, E. (1995). Social information processing patterns partially mediate the effect of early physical abuse on later conduct problems. *Journal of Abnormal Psychology*

1.3 Omgevingsfactoren

Wanneer we het over omgevingsfactoren hebben, gaat het om invloeden vanuit de sociale omgeving. Dit kan de opvoeding zijn, de cultuur of het land waarin men opgroeit, maar ook invloeden vanuit het heden, zoals mediageweld, kunnen van invloed zijn. Het is bekend dat kinderen en jongeren veel televisie kijken en computerspelletjes spelen. Het meest populair zijn de gewelddadige spellen. Deze spellen worden steeds realistischer gemaakt. Zo benoemd Jaap Smit (directeur Slachtofferhulp Nederland) in de uitzending van Netwerk op 18 maart jl. over geweld bij jongeren, dat door onder andere deze spelletjes het moreel besef verandert. Men wordt onverschilliger voor geweld in zijn of haar omgeving, een soort verharding van de maatschappij. Naar de invloed van geweld op televisie en in computerspelletjes op gewelddadig gedrag, is al veel onderzoek gedaan (zie 2.3.4). De omgeving van de jongere bevat dus meerdere risicofactoren. Deze risicofactoren doen zich voor in het gezin, groepen, de sociale context en invloeden vanuit het heden.

1.3.1 *Invloeden vanuit het gezin*

Factoren die van invloed kunnen zijn op jongeren en geweld vanuit de gezinsituatie, zijn: criminele ouders, mishandeling en verwaarlozing, gebrekkige opvoeding, geringe betrokkenheid van ouders bij hun kinderen, een hardhandige opvoeding, gezinsconflicten, scheiding van de ouders en delinquente broers of zussen. Ernstige conflicten binnen het gezin, vertonen een sterke samenhang met de ontwikkeling van de gedrags- en emotionele problemen bij het kind. Dit komt vaak voor in situaties waarin het gezinsconflict niet of moeilijk op te lossen is, dat wil zeggen: wanneer het ouders aan vaardigheden ontbreekt om gezinsconflicten op te lossen.

De bovenstaande beschreven aspecten, die voortkomen uit opvoeding en socialisatie, zijn risicofactoren binnen het gezin en daarmee bepalend voor gedrag. Vroeger' werd opvoeding gezien als het overhevelen van normen en waarden, kennis en wijsheid en handigheidjes voor het leven van de volwassene die dit allemaal al had, naar het kind die dat allemaal nog moest krijgen. Dit beeld is verschoven naar iets wat meer van deze tijd is. Namelijk, een opvoeding waarin de relatie tussen ouder en kind meer gelijk is. Kinderen creëren tegenwoordig mede hun opvoeding en sturen het opvoedingsgedrag van hun ouders net zo sterk als de ouders proberen het gedrag van het kind te beïnvloeden. Opvoeden wordt gezien als een proces waarin onderhandelingen mogelijk zijn en het aantal absoluut geldende normen en waarden beperkt is. Het kind participeert hiermee in zijn of haar eigen opvoeding. Dit betekent niet direct dat de moderne gezinsopvoeding een laissez-faire houding' inhoudt, maar wel dat de jeugd meer gemotiveerd wordt om een eigen mening te vormen. Vroeger werden kinderen strakker gehouden en was er sprake van een meer harde en strakke opvoeding. Men voelt zich nu vrijer om te doen en laten wat men wil. Dit heeft zo zijn voor- en nadelen. Een nadeel hiervan kan zijn, dat jongeren zich minder geremd voelt om eens iets 'stouts' te doen. Dit kan van kwaad tot erger gaan.

1.3.2 *Invloeden vanuit de groep*

Leeftijdgenoten die jongeren in de vrije tijd worden ontmoet, vormen een belangrijke factor in de gedragsontwikkeling. Jongeren die blootstaan aan negatieve ervaringen en invloeden, trekken vaak op met soortgenoten en daarmee beïnvloeden, zij elkaars gedrag. In de vrije tijd is het mogelijk om te experimenteren met sociale rollen en kunnen jongeren zich oriënteren op andere normen en waarden dan die van hun ouders en school. Verder wordt aan de vriendengroep een gevoel van veiligheid en zekerheid ontleend. Naarmate jongeren meer en intensiever met leeftijdgenoten omgaan, hebben zij meer invloed op elkaars gedrag. Dat gedrag vertoont daardoor ook meer gelijkenis ongeacht of het sociaal,

antisociaal of gewelddadig gedrag betreft. In onderzoek is herhaaldelijk vastgesteld dat jeugdige wetsovertreders, vandalen, en vechtersbazen doorgaans vrienden of kennissen hebben die eveneens de wet overtreden (meer over groepsinvloeden, zie 2.4.1).

1.3.3 Invloeden vanuit de sociale context

Bij invloeden vanuit de sociale context of milieu, gaat het om het land en de buurt waarin men opgroeit, welke cultuur hierbij hoort, of er eventueel sprake is van een geloofsovertuiging, et cetera. Risicofactoren kunnen samenhangen met diverse sociaal-economische omstandigheden. Kenmerken van de buurt waarin men opgroeit, zijn hier een voorbeeld van. Risico's van gewelddadig gedrag onder jongeren lijken groter in achterstandsbuurt in grote steden met concentraties van gezinnen die getroffen zijn door armoede, werkloosheid, slechte huisvesting, psychische problemen, huwelijksproblemen, verslavingsproblematiek en slachtofferschap van (gewelds)-criminaliteit binnen- en buitenshuis. Ook zijn er overkoepelende patronen als religie, het economische verkeer, de politiek, de wet- en regelgeving van een land en de ideologische notities waarop de samenleving is gebaseerd, die van invloed zijn. Cultuur speelt hierin een grote en belangrijke rol. Uit de cijfers blijkt dat er veel agressie en geweld voorkomt onder allochtone jongeren. Communicatiedeskundige en socioloog Aart Broek zegt hier het volgende over in zijn pas verschenen onderzoek 'Terreur van de schaamte':

"Projecten om kansloze, gewelddadige Antilliaanse jongeren een toekomst te bieden zijn gedoemd te mislukken als de oorzaak van het geweld niet wordt aangepakt. Jongeren die zich buitengesloten voelen in de maatschappij zijn geneigd om gewelddadig gedrag te vertonen vanwege schaamtegevoel."⁹

Het bovenstaande kun je grotendeels vanuit een psychologisch en cultureel perspectief benaderen, evenals de invloeden uit het item 'opvoeding en socialisatie'. Ieder mens heeft een andere achtergrond. Zoals Broek al beschrijft, kunnen gebeurtenissen uit het verleden een grote rol spelen in het heden.

1.3.4 Invloeden vanuit het heden

Bij de invloeden vanuit het heden, valt te denken aan de samenhang van mediageweld en het ontwikkelen van gewelddadig gedrag. Er is meerdere malen onderzoek gedaan naar de invloed van bijvoorbeeld televisie, op jongeren. Volgens een eerste jaarskandidaat TEW/H1 die een rapport voor Geïntegreerd project Psychologie & Methoden van onderzoek en rapportering heeft gemaakt, beïnvloedt kinderen het volgende:

'Er zijn verschillende soorten gewelddadige scènes en films, die elk op hun eigen manier effect hebben op het gedrag van de jeugd. Hoe erg deze jongeren nu beïnvloed worden, hangt af van de context waarin het geweld geplaatst wordt en welke boodschap in de film verborgen zit. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er zes grote contextkenmerken van televisiegeweld zijn, die de kans op agressief gedrag vergroten. Dit gaat om aantrekkelijke hoofdpersonen, beloond geweld, gerechtvaardigd geweld, geweld waarbij de pijnlijke gevolgen niet getoond worden, realistisch geweld en opzweepende geweldscènes.'

Kopieergedrag is een voorbeeld van de invloed van mediageweld op het ontwikkelen van gewelddadig gedrag. Veel opvoeders weten uit ervaring dat kinderen mogelijk onrustig en agressief worden van opzweepende films of avonturenprogramma's. Ook bestaat de kans dat kinderen nachtmerries krijgen van bepaalde televisieprogramma's. Het geweld op televisie (van films tot het journaal) en in computerspellen wordt de laatste jaren steeds realistischer. De beelden zo precies mogelijk weergegeven. Het zien van deze gewelddadige beelden, kan leiden tot agressief gedrag, maar soms ook tot lang aanhoudende angsten. Er zijn vele studies gedaan naar de invloed van televisiegeweld op agressief gedrag. Vaak komt

uit deze onderzoeken naar voren dat agressief en antisociaal gedrag onder kinderen en jongeren gestimuleerd wordt door het geweld op televisie en in computerspelletjes.¹⁰ Vooral opzweepende televisieprogramma's en video- en computerspellen kunnen leiden tot verhoogde agressie. Hier gaat het om programma's waarin geweld wordt gecombineerd met veel actie, harde muziek en snelle beeldwisselingen. Dit kan vooral jonge kinderen rusteloos en impulsief maken. Kinderen die hier extra gevoelig voor zijn, blijven na afloop van het programma of spelletje druk en onrustig en hebben de neiging om het geziene in praktijk te brengen. Onderzoek heeft overigens nog niet aangetoond dat er een direct causaal verband bestaat tussen het kijken naar televisie en het ontwikkelen van gewelddadig gedrag.

1.4 Puberteit

Duidelijk is dat gewelddadig gedrag tal van oorzaken kan hebben. Jongeren staan gedurende de puberteit onder druk om eigen keuzes te maken en verantwoordelijkheid te dragen. Gewelddadig gedrag dat tot stand komt gedurende de puberteit, kan beredeneerd worden vanuit het 'Tlotselinge-opkonistmodel', dat nader besproken wordt in paragraaf 1.4.2. Eveneens vergroten factoren als impulsiviteit, rusteloosheid, emotionele labiliteit, negativistische houding en snel afgeleid zijn, het risico op het ontwikkelen van antisociaal gedrag. Deze factoren kunnen verklaard worden vanuit het 'Verergeringsmodel', dat nader besproken wordt in paragraaf 1.4.3.

1.4.1 Jongeren op zoek naar grenzen

Je zou kunnen zeggen dat gewelddadig gedrag tot stand komt gedurende de puberteit. Veel jongeren zoeken dan hun grenzen op. Op zich is dit niet vreemd, want opgroeien betekent voor veel jongeren een lange periode van experimenteren. Juist gedurende de adolescentiefase, die zich afspeelt tussen ongeveer twaalf jaar tot midden twintig, moeten jongeren leren zelfstandig te functioneren en hun eigen waarden en normen en die van anderen ontdekken. Adolescentie is een overkoepelend begrip voor puberteit en jeugd samen. Met name de puberteit staat bekend als een turbulente periode. Identiteitsvorming speelt belangrijke rol tijdens de puberteit. Echter, de meeste pubers komen de puberteit door zonder problemen. De een experimenteert meer met alcohol dan de ander. Over het algemeen is dit gedrag vrij onschuldig en gaat dit ook vanzelf weer over. Het is een groeiproces waarin jongeren leren zichzelf kennen en wat ze wel en niet acceptabel vinden. Jongeren hebben veelal een periode van bezinning nodig waarin ze nog niet aan de verwachtingen van de maatschappij kunnen beantwoorden. Dit wordt een *moratorium* genoemd. Dit proces van identiteitsvorming kan problemen met zich meebrengen, bijvoorbeeld het kiezen van een *negatieve identiteit*¹¹ die leidt tot afwijkend of crimineel gedrag. Leeftijdsgenoten worden ook steeds belangrijker, zij beïnvloeden sterk het gedrag van jongeren.

Jongeren verkeren binnen de maatschappij in een meer afhankelijke positie dan volwassenen, waardoor zij kwetsbaarder zijn. Zo hebben jongeren behoefte aan geld, respect en status, maar ook autonomie. Jongeren zijn in deze fase van hun leven zeer beïnvloedbaar en daarmee ook kwetsbaar. Groepsgedrag op scholen speelt hierbij een grote rol. In groepen heerst een bepaalde groepsdruk. Jongeren die erg gewelddadig zijn, maken vaak deel uit van een zogenoemde *peergroep*.¹² Zulke groepen kunnen jongeren aanmoedigen of afkeuren. Jongeren zoeken steun voor hun waarden en behoeften en ze nemen afstand van jongeren die hiervan afwijken. Toch moet er wel een bepaalde vorm van sociale acceptatie ontstaan, voordat men echt overgaat tot gewelddadig gedrag. Deze sociale

acceptatie kan men verkrijgen uit de peergroep waar de jongere in zit, maar ook vanuit thuis. Opvoeding en het normbesef van de jongere spelen hierbij een rol. Socioloog dr. Ruud Stokvis schrijft in het NRC Handelsblad van vorig jaar maart hier het volgende over:

'Vechten in groepen is voor een behoorlijk aantal jonge mannen een 'buitengewoon bevredigende activiteit. Jonge mannen kunnen hun krachten meten door onderling en tegen andere groepen te vechten. Het vechten is niet alleen een fysieke aangelegenheid of louter imponeergedrag. Jongeren proberen in groepen op allerlei manieren hun grenzen uit. Binnen in de groep maar ook naar buiten. Vechten met andere groepen jongeren of met de politie vinden zij prachtig. Voor veel jongeren zijn deze groepen onmisbaar om volwassen te worden.'

Op scholen wordt dan ook veel gewelddadig groepsgedrag gesignaleerd. Of individueel gewelddadig gedrag, waar de druk van een groep aan ten grondslag ligt. Hoewel er weinig concrete informatie beschikbaar is over groepsaangelegenheden, mag worden aangenomen dat tussen de zestig en negentig procent van de jeugdcriminaliteit wordt gepleegd door groepen van twee of meer jongeren.¹¹

1.4.2 Plotselinge-opkomstmodel

De ontwikkeling van gewelddadig gedrag heeft meerdere kenmerken en kan vanuit verschillende visies benaderd worden. In het geval van het Plotselinge-opkomstmodel', wordt er vanuit gegaan dat in principe bij iedere willekeurige jongere, zich gewelddadig gedrag kan voordoen en dat het niet nodig is om een jarenlange aanloop te hebben. Impulsief gewelddadig gedrag komt veel voor in onze samenleving. Volgens schattingen komt zeker 60% van de geweldsdelicten impulsief tot stand. Het is goed om te beseffen dat niet alle vormen van gewelddadig gedrag serieus genomen moet worden. Zoals hierboven beschreven, betekent opgroeien voor veel jongeren een lange periode van uitproberen. Voor de meeste jongeren is het uiteindelijk voldoende om te ervaren welke gevolgen het ontstane gedrag. Wanneer dit tot negatieve consequenties leidt, blijft het bij de meeste jongeren tot een enkel experiment.

1.4.3 Verergeringsmodel

Wanneer we uit gaan van het Verergeringsmodel', dan worden minder erge gedragingen geleidelijk gevolgd door ernstigere gedragingen. Hierbij spreken we van de groep jongeren waarbij zich herhalend gewelddadig gedrag voordoet. Echter, er is een grote verscheidenheid aan antisociale probleemgedragingen en gewelddadig gedrag, wat het lastig maakt om te herkennen welk gedrag systematisch is en welk gedrag bij toeval plaatsvindt. Om hier toch inzicht in te krijgen, kan het beste bekeken worden of bepaalde probleemgedragingen zich eerder hebben voordoet dan andere probleemgedragingen en of dat onafhankelijk van toeval is. Onderzoek¹² wijst uit dat de volgende factoren van invloed zijn op ernstige delinquentie (waaronder gewelddadig gedrag) bij twaalf- tot veertienjarigen:

- Zwakke sociale banden met andere mensen
- Antisociale leeftijdgenoten
- Niet-ernstige vormen van delinquentie
- Negatieve houding ten aanzien van school en huiswerk
- Psychologische condities (bijv. impulsiviteit)

Bij de acht- tot tienjarigen waren dit de volgende factoren:

- Lage gezinsinkomsten
- Groot gezin

Bron: Essers & Van der Laan, 1988; Halkert, Van Wijk, Ferwerda & van Eijken, 1998; Meeuwus e.a., 2001 (zie literatuurlijst)

Bron: Van lastig tot misdadig - Willem Koops en Wim Slot (red)

Laag non-verbaal IQ
Inadequate opvoedingsmethoden van de ouders
Conflicten tussen de ouders

Bovenstaande factoren zijn terug te brengen naar de theorie aangaande 'aanleg' en 'omgeving'. Jongeren die blootstaan aan de sterkste voorspellende factoren, hebben een vijf- tot twintigmaal hogere kans om ernstig delinquent te worden dan jongeren die niet blootstaan aan die factoren.

1.5 Conclusie

Duidelijk is dat er niet één op zichzelf staande oorzaak is, dat tot gewelddadig gedrag leidt. Gewelddadig gedrag hangt samen met allerlei individuele, sociaal-culturele en maatschappelijke factoren. Ook zijn er nog situationele factoren waardoor geweld onder specifieke omstandigheden kan worden verklaard. Complexe wisselwerkingen tussen omgevingsinvloeden en kindfactoren voorspellen antisociale gedragsproblemen. Zo blijkt dat kinderen en jongeren met agressieve gedragsproblemen bijvoorbeeld sociale informatie anders verwerken dan leeftijdsgenoten.

Onderzoek heeft aangetoond dat intelligentie, agressiviteit en antisociaal gedrag evenwichtige kenmerken zijn, die grote invloed hebben op later gedrag.¹³ Deze kunnen leiden tot probleemgedrag thuis en op school en tot leerproblemen. Er is een duidelijk verband tussen hyperactiviteit, concentratieproblemen en rusteloosheid. Vooral in combinatie voorspellen deze factoren een verhoogd risico op gewelddadig gedrag.

Kortom, hoe groter het aantal risicofactoren, des te groter de kans op het vertonen van gewelddadig gedrag. Daarnaast is gewelddadig gedrag vaak externaliserend, wat betekent dat andere problemen de oorzaak zijn van het tot uiting komen van gewelddadig gedrag. Samengevat hebben de volgende factoren invloed op het ontstaan en de ontwikkeling van gewelddadig gedrag: de opvoeding, het socialisatieproces (waarin het kind zich de culturele waarden en attitudes eigen maakt), de school (die deze normen en waarden in wezen tot een formele regeling maakt en bijdraagt aan de intellectuele en emotionele ontwikkeling van het kind) en de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Belangrijk hierbij is dat risicofactoren de kans *vergroten* op gewelddadig gedrag. Dit betekent niet dat er een direct causaal verband bestaat tussen risicofactoren en gewelddadig gedrag.

2 METHODE VAN ONDERZOEK

2.1 Operationaliseren van de begrippen

Schoolmaatschappelijk werk

Het schoolmaatschappelijk werk richt zich op leerlingen met problemen op school. De taken van de schoolmaatschappelijk werker zijn onder andere signalering, preventie van ontwikkelingsproblemen en schooluitval, begeleiding van leerling en ouders, ondersteuning van leerkrachten en verwijzing naar de hulpverlening. Vanuit deze taken kan de schoolmaatschappelijk werker zich voornamelijk richten op de omgevingsfactoren die van invloed zijn op het ontstaan en ontwikkelen van opzettelijk gewelddadig gedrag en niet op de factoren die in de aanleg te vinden zijn.

Het feit dat deze taken voornamelijk aansluiten bij de omgevingsfactoren, is de reden dat ik voornamelijk geselecteerd heb op omgevingsfactoren. De manier waarop iemand sociale informatie verwerkt, is in eerste instantie een kindfactor. Maar door middel van omgevingsfactoren kan hier verandering in worden aangebracht.

Gewelddadig gedrag

De begrippen agressie, agressief gedrag en geweld worden vaak door elkaar gebruikt. Het begrip 'agressie' is een instinct dat (bij iedereen) in potentie aanwezig is. Het begrip 'agressief gedrag' is instinctief gedrag dat wordt omgezet in aanvallend gedrag en leidt tot fysiek en/ of mentale beschadiging. Gedrag wordt omschreven als de wijze waarop iemand zich gedraagt en de wijze waarop iets reageert op de omgeving.¹⁴ Gedurende het onderzoek, zal ik me voornamelijk richten op het gedrag met fysieke beschadiging. Onder gewelddadig gedrag, versta ik gedrag dat zich bijvoorbeeld uit in slaan en schoppen. Hier gaat het **om** de opzettelijke intentie om een persoon aan schade aan te brengen,. Dit gewelddadige gedrag op VMBO-scholen, is intentioneel, dat betekent willens en wetens. Hierbij ga ik er vanuit dat het hier niet gaat om geïnternaliseerde problematiek, maar om geëxternaliseerde problematiek. Dit maakt dat het om omgevingsfactoren gaat en niet zozeer de individuele kindfactoren. Bij omgevingsfactoren valt te denken aan de opvoeding, peergroepen en de sociale omgeving.

2.2 Verantwoording van de gekozen literatuur

Het onderzoek gaat over gewelddadig gedrag onder jongeren op VMBO-scholen. De nadruk ligt op het exploreren van de begrippen, hypothesen en bestaande theorieën. Het doel is niet direct om een theorie te ontwikkelen, maar wel om de aanpak van gewelddadig gedrag inzichtelijk te maken en eventueel nieuwe inzichten ontwikkelen. In dit geval gaat het specifiek om de aanpak van gewelddadig gedrag door het schoolmaatschappelijk werk. Gedurende het onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de onderstaande deelvragen. Per deelvraag licht ik toe welke literatuur ik gebruikt heb om tot een beantwoording te komen.

- /. Welke factoren spelen een rol bij het ontstaan en de ontwikkeling van gewelddadig gedrag bij jongeren'?*

Een antwoord op deze deelvraag geeft inzicht de theorie achter het ontstaan en de ontwikkeling van de problematiek. Dit heb ik beschreven in het theoretisch kader. Hiertvoor heb ik de volgende boeken gebruikt:

Ontwikkeling in vogelvlucht, Delfos
Jeugdcriminaliteit: feiten en mythen over een beperkt probleem, Van Acker
Opvoeding en persoonlijkheidsontwikkeling, Huub Angenent
Kijken naar opvoeding, Jo Hermanns
Mensen, David Matsumoto en Hans Geluk (vertaling en bewerking)
Gedragsverandering in gezinnen, Alfred Lange

Daarnaast heb ik hier verschillende artikelen gebruikt uit het vakblad Kinderen en Adolescenten en het tijdschrift Jeugdhulpverlening en Jeugdwerk.

2. Wat zijn de kenmerken van gewelddadig gedrag?

Een antwoord op deze deelvraag geeft inzicht in de locatie van de problematiek. Ik heb bekeken wat voor en hoeveel gewelddadig gedrag er plaatsvindt, om te bepalen of het een toenemend probleem is. Dit heb ik bekeken aan de hand van cijfers en onderzoeksrapporten die hierover bekend zijn (zie paragraaf 4.2). Daarnaast heb ik bij schoolmaatschappelijk werkers, leerlingbegeleiders en een teamleider geïnformeerd naar hun ervaringen met gewelddadig gedrag (zie paragraaf 3.3).

3. Op welke wijze is gewelddadig gedrag te beïnvloeden?

Om te weten op welke wijze het schoolmaatschappelijk werk een bijdrage kan leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag, is het belangrijk om te weten of en hoe gewelddadig gedrag is te beïnvloeden. Een antwoord op deze vraag heb ik gevonden door me te verdiepen in de literatuur die bij deelvraag 1 is beschreven.

4. Wat wordt er landelijk gedaan om gewelddadig gedrag aan te pakken?

Vanuit de overheid en de politiek zijn er mensen die zich met dit probleem bezig houden. Ik heb bekeken wat er zowel op macro- als mesoniveau wordt gedaan om gewelddadig gedrag aan te pakken, om op deze manier inzicht te krijgen in de manier waarop het schoolmaatschappelijk werk iets kan toevoegen bij de aanpak van gewelddadig gedrag. Om antwoord te krijgen op deze deelvraag, heb ik gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksrapporten, zoals Jeugd Sc Justitie en Jeugd Sc Geweld.¹⁵ Tevens heb ik gebruik gemaakt van verschillende internetsites van de overheid.

5. Wat is de rol en positie van het schoolmaatschappelijk werk in Nederland?

Het is belangrijk om op de hoogte te zijn van de rol en positie van het schoolmaatschappelijk werk in Nederland, om te weten of het schoolmaatschappelijk werk bij macht zijn om een bijdrage te kunnen leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag. Deze deelvraag heb ik zowel op macro- als mesoniveau bekeken. Op macroniveau heb ik onderzocht welke wetten van invloed zijn op het schoolmaatschappelijk werk in Nederland, zo heb ik me bijvoorbeeld verdiept in de Wet Passend Onderwijs. Hiervoor heb ik informatie ingewonnen uit sites van de overheid. Op mesoniveau heb ik bekeken wat scholen en het schoolmaatschappelijk werk (kunnen) doen bij de aanpak van gewelddadig gedrag. Hiervoor heb ik jaarverslagen van VMBO-scholen gebruikt en door middel van veldonderzoek (zie 3.3), heb ik inzicht gekregen in de praktijk.

2.3 Veldonderzoek

Voor het veldonderzoek heb ik vijf beroepskrachten en deskundigen uit het werkveld geïnterviewd. De reden dat ik voor een veldonderzoek heb gekozen is omdat mijn scriptie voornamelijk op literatuuronderzoek gebaseerd is en deze open interviews een aanvulling zijn hierop. Ik heb twee schoolmaatschappelijk werkers, twee leerlingbegeleiders en een teamleider geïnterviewd. Ik heb een schoolmaatschappelijk werker geïnterviewd die intern werkzaam is op een VMBO-school, en een schoolmaatschappelijk werker die extern vanuit Bureau Jeugdzorg Overijssel werkzaam is.

Ik heb bewust gekozen voor twee 'verschillende' schoolmaatschappelijk werkers, zodat ik inzicht kon krijgen in de verschillende typen schoolmaatschappelijk werk.

De reden dat ik ook twee leerlingbegeleiders heb geïnterviewd, is omdat zij dicht bij de jongeren staan dan andere docenten, en omdat zij nauw samenwerken met schoolmaatschappelijk werkers. De teamleider kan op zijn beurt, meer vertellen over het beleidsniveau van de school. Ook dit draagt bij aan het informatie inwinnen over beantwoorden van de onderzoeksvraag.

De manier waarop ik deze personen interview, wisselt tussen een *open interview* en een *topicinterview*⁶. De interviews worden zowel mondeling (telefonisch of face-to-face) als schriftelijk (via de e-mail) afgenomen. Ik heb de geïnterviewden een mondeling interview aangeboden, maar in sommige gevallen was dit praktisch gezien niet mogelijk, waardoor de vragen via de e-mail zijn afgenomen. Mijn voorkeur ging uit naar een mondeling interview, omdat mijn ervaring is dat ik dan meer informatie verkrijg omdat ik kan doorvragen.

De interviewvragen zijn ingedeeld op de onderwerpen taken, werkzaamheden en bevoegdheden, ervaringen met gewelddadig gedrag, visie op de aanpak van gewelddadig gedrag, rol en positie van en de visie op het schoolmaatschappelijk werk. Deze onderwerpen en bijbehorende vragen zijn gebaseerd op de opgedane kennis tijdens het literatuuronderzoek.

Om het interview in te leiden, wilde ik graag weten welke functieomschrijving van de desbetreffende beroepskracht of deskundige heeft. Daarom heb ik eerst gevraagd naar een korte uitleg van de taken, werkzaamheden en bevoegdheden.

Op microniveau heb ik vervolgens bekeken, welke ervaringen de beroepskrachten hebben met gewelddadig gedrag. Van de geïnterviewden wilde weten hoeveel en wat voor soort gewelddadig gedrag zij signaleren, zodat ik een beeld heb kunnen schetsen over de omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen.

Daarnaast is het belangrijk om te weten, is welke visies er zijn bij de aanpak van gewelddadig gedrag, omdat ik met personen spreek, die ervaringsdeskundige zijn op het gebied van de omgang met jongeren. Van hen wilde weten, welke aanpak zij hanteren en wat werkt.

De onderwerpen die ik met de schoolmaatschappelijk werkers heb besproken, zijn vooral gericht op de aanpak van gewelddadig gedrag op scholen en (mogelijke) bijdrage van het schoolmaatschappelijk werk daaraan (zie bijlage 2).

3 KENMERKEN EN OMVANG VAN GEWELDDADIG GEDRAG

3.1 Inleiding

Jaap Smit benoemt in de uitzending van Netwerk op 18 maart jl. over geweld door jongeren, dat gewelddadig gedrag steeds meer voor komt, het geweld wordt ernstiger en de plegers worden steeds jonger. Linda Dubbelman (Officier van Justitie Jeugdbeleid) benoemt in deze zelfde uitzending, dat de afgelopen vijf jaar geweld door jongeren met 42 procent is toegenomen. Ook groeit het gewelddadige gedrag op scholen en dan vooral, op VMBO-scholen.

Het lijkt een vergaarbak voor de leerlingen die het allemaal net niet halen, het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO). Terwijl het was bedoeld om leerlingen van de MAVO en het voorbereidend beroepsonderwijs meer kansen te geven. Maar het omgekeerde blijkt het geval. Het aantal kinderen met gedragsproblemen in het VMBO neemt fors toe. En bijna alle leraren ondervinden aanzienlijk meer agressie dan ze lief is.¹⁷

Op 13 januari 2004 werd de conrector van het Terra College in Den Haag, Dhr. Hans van Wieren, doodgeschoten in de kantine van de school waar hij werkzaam was. Een leerling van de school die in eerste instantie geschorst bleek te zijn van de school, wordt direct na het misdrijf gezocht. Later bleek dat de verdachte Murat D. op dezelfde dag samen met zijn moeder een gesprek op de school zou hebben over een eventuele schorsing. Murat D. is hierdoor verschrikkelijk boos geworden. Vervolgens is hij een pistool gaan halen. In eerste instantie kwam hij alleen verhaal halen bij de conrector. Eenmaal in de kantine heeft de verdachte de conrector meerdere malen in een overvolle school neergeschoten en overleed.

In dit hoofdstuk komen eerst aantal feiten omtrent de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag in zijn algemeen in Nederland aan de orde en daarna specifiek over het gewelddadig gedrag op VMBO-scholen.

3.2 Kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag in Nederland

Uit onderzoek blijkt dat meer de helft van de jongeren wel eens een delict of overtreding begaat:

Uit de Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit (MZJ) over 2005 van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) blijkt dat meer dan de helft van de jongeren zegt wel eens een delict of overtreding te hebben begaan. Het niveau van deze zogenaamde zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit is over de jaren heen vrij stabiel. Het gaat meestal om lichte feiten. Veel van de jongeren maakten zich bijvoorbeeld schuldig aan zwartrijden (Van der Laan, Blom & Bogaerts, 2007). Een klein deel van de jongeren gaat in hun grensverkennd gedrag *echter* flink over de schreef en komt op het verkeerde pad terecht. Al dan niet beïnvloed door delinquente vrienden.¹⁸

In de groep van twaalf- tot achttienjarigen in Nederland die in aanraking komen met justitie vanwege (de verdenking van) een strafbaar feit — in 1998 waren dat er zo'n 45.000 oftewel

4 procent van deze leeftijdsgroep¹⁹ - vormt de subgroep die verdacht wordt van een geweldsmisdrijf een kleine minderheid van zo'n 19 procent. Onder geweldsmisdrijf worden zaken verstaan als: een misdrijf tegen het leven, lichamelijk letsel en dood door schuld, mishandeling, bedreiging, diefstal met geweld, afpersing en seksuele misdrijven.

De belangrijkste verandering is de toename van het aantal jongeren dat door de politie gehoord wordt vanwege geweldsdelicten. Het aandeel van geweldsdelicten is sinds het einde van de jaren tachtig toegenomen van een kleine 8% naar ruim 19% in 1999. In vergelijking met 1980 is het aantal jongeren dat wordt verdacht van een geweldsmisdrijf tegen personen bijna verviervoudigd: van 2.300 naar 8.800. In 58% van de zaken gaat het om (eenvoudige) mishandeling, verder om diefstal met geweld (24%), misdrijven tegen het leven (15%) en in mindere mate om afpersing (2%). Verhoudingsgewijs het sterkst stegen diefstal met geweld en misdrijven tegen het leven: in 1999 meer dan vier keer zoveel zaken als in 1980. Het aantal jongens dat met justitie in aanraking komt, is veel groter dan het aantal meisjes. De verhouding bedroeg in 1998 volgens Wittebrood 7:1²⁰. Wanneer het over de minder ernstige delicten gaat, niet alleen de politiegegevens maar ook resultaten van zogenaamde zelfrapportagestudies worden gebruikt, dan is dit verschil in prevalentie van delictgedrag onder jongens en meisje een stuk kleiner²¹. Het aantal geweldsmisdrijven door jongens is in de periode 1994-1997 met 50% toegenomen tot 1282 per 100.000 jongens van twaalf tot achttien jaar. Geweldsmisdrijven door meisjes zijn in de periode met 54% toegenomen tot 210 delicten op de 100.000 meisjes van twaalf tot achttien jaar.

3.3 Kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen

Op school leren kinderen vaardigheden en doen kennis op die nodig zijn om een plaats te vinden in de maatschappij. Daarnaast worden op school gedrags-, waarden- en normenpatronen overgedragen die gelden in het maatschappelijk leven. Op deze manier levert school een belangrijke bijdrage aan de (gedrags)ontwikkeling van jeugdigen. Uit onderzoek blijkt dat een lager schoolniveau, negatieve schoolresultaten, een negatieve schoolhouding en vaker spijbelen samenhangen met de relatie tussen onderwijs en geweld. Bovenstaande problemen komen vaker voor op VMBO-scholen, dan op niet-VMBO-scholen. Procentueel gezien zijn er op VMBO-scholen ook meer kinderen uit Multi-probleemgezinnen en verschillende culturen. Mede hierdoor is de problematiek op VMBO-scholen groter, zo is er meer handgemeen. Jongeren op VMBO-scholen pesten bijvoorbeeld eerder op door middel van fysiek geweld, terwijl dit op een niet-VMBO-school door middel van mentaal geweld wordt gedaan.²² Een voorbeeld van gewelddadig gedrag op school:

Een 16-jarige scholier die in kritieke toestand in het ziekenhuis werd opgenomen nadat hij voor zijn school klappen had gekregen, is overleden. Dit maakt de politie bekend. Het 16-jarige slachtoffer was na schooltijd naar buiten gelopen en in gesprek geraakt met een 17-jarige jongen. Hij sloeg het slachtoffer en paar keer op zijn hoofd. Deze zakte bewusteloos op de stoep voor de school in elkaar. Ambulancemedewerkers moesten de jongen bij aankomst reanimeren. De politie hield de 17-jarige verdachte korte tijd later in zijn woning aan. De afgelopen tijd zijn er meerdere geweldsincidenten op en rond scholen geweest.²³

Bron: Wittebrood, K. (2000). Probleemgedrag onder jongeren. In K. Wittebrood, & S. Keuzenkamp, *Rapportage Jeugd 2000* (pp. 167-193). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

20

Bron: Wittebrood, K. (2000). Probleemgedrag onder jongeren. In K. Wittebrood, & S. Keuzenkamp, *Rapportage Jeugd 2000* (p. 167-193). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

21

Bron: Mertens, N. M., Grapendaal, M., & Docter-Schamhardt, B. J. W. (1998). Meisjescriminaliteit in Nederland (reeks Onderzoek en Beleid, no. 169). Den Haag: Ministerie van Justitie, WODC.

23 Bron: interview met Ineke Dedden - Leerlingbegeleider op het Diezercollege te Zwolle

Bron: Vetverkeerdkrant-Jongerenkrant van het Openbaar Ministerie - Themanummer: Geweld op school

Er vindt veel van dit type probleemgedrag plaats op scholen. Vanuit het door mij verrichtte veldonderzoek, zijn de volgende citaten over gewelddadig gedrag naar voren gekomen:

Schoolmaatschappelijk werkers (Etty Hillesum Lyceum te Deventer en Bureau Jeugdzorg Overijssel)

'Wat we veel zien zijn scheldpartijen en lichamelijk geweld. Dit komt vaak voort uit conflicten. Maar we zien niet alleen gewelddadig gedrag naar elkaar toe, maar ook op het materieel.'

'We zien veel kinderen met externaliserend gedrag, het is waarneembaar dat zeker binnen het VMBO gedrag steeds explosiever worden.'

Leerlingbegeleiders (Etty Hillesum Lyceum te Deventer en Diezercollege te Zwolle)

'Er zijn af en toe dreigementen en/ of intimidatie, Heel af en toe valt er een klap. We hebben te maken met heel direct reagerende pubers.'

'Op een VMBOschool wordt gepest door middel van fysiek geweld. Terwijl op een andere school het meer om mentaal geweld gaat. Het lijkt vaak ook heftiger dan het is, maar als het uit de hand loopt dan gaat het om vechtpartijen.'

Vanuit de verschillende disciplines wordt een duidelijke groei in intensiteit en explosiviteit van geweldesignaleerd. Duidelijk is dat jongeren verschillend soort wangedrag op school vertonen. In onderstaande tabel is te zien welke vormen van wangedrag er plaatsvindt op VMBO-scholen en blijkt dat wangedrag op school een veelvoorkomend verschijnsel is.

Type wangedrag	j	70,7 j	j
Met dingen gooien tijdens de les		43,6	
Fysiek pesten		27,3	
Bekladden schoolmeubilair		10,7	
Vernieling spullen op school		14,0	
Stelen minder dan 5 euro		11,7	
Stelen meer dan 5 euro		1,8	
Vechten/ slaan met verwonding		9,4	
Vechten/ slaan zonder verwonding		29,4	
Leraren e.d. bedreigen/ verwonden		4,5	
Enig wangedrag (minimaal 1 van de 10 gedragingen)		87,1	
Enig wangedrag zonder 'met dingen gooien tijdens de les'		73,3	

Tabel: prevalentie 10 typen wangedrag op school (afgelopen schooljaar, meting 1, in procenten)

3.4 Conclusie

Van het aantal incidenten en soort van gewelddadig gedrag, wordt helaas nauwelijks cijfers bijgehouden op scholen. Hierdoor is het lastig om een beeld te schetsen van de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen. Vanuit zowel het werkveld als in de media, wordt een toename van gewelddadig gedragesignaleerd, maar duidelijke cijfers op dit gebied ontbreken. Naar aanleiding van de casus die ik in de inleiding van dit hoofdstuk heb besproken, betreffende Murad D., staat geweld op scholen hoog op de politieke agenda. Destijds is er door toenmalig Minister Van Der Hoeven van Onderwijs, een nieuw onderzoek en veiligheidsplan gepresenteerd. Dit is opmerkelijk want er waren bestaande onderzoeken voor handen. Echter, deze spraken het beeld van een sterk toenemende agressie tegen. Een feilloos registratiesysteem van geweldsincidenten schept

werkelijk duidelijk. Een dergelijk registratiesysteem bestaat alleen niet. Alleen bij seksueel misbruik zijn scholen wettelijk verplicht contact op te nemen met de inspectie. Bovenstaande is opmerkelijk, want het maakt de aanpak van gewelddadig gedrag gecompliceerd, wanneer de mate en vorm van geweldsincidenten niet geregistreerd wordt. Hierdoor is zowel de preventieve als curatieve aanpak niet sluitend.

4 AANPAK VAN GEWELDDADIG GEDRAG BIJ JONGEREN OP VMBO-SCHOLEN

4.1 Inleiding

Om gewelddadig gedrag aan te pakken of zelfs terug te dringen, moeten ministeries, gemeenten, politie, Openbaar Ministerie, jeugdhulpverlening, onderwijs en de Raad voor de Kinderbescherming snel en consequent reageren op het gedrag van jongeren. Op deze manier kunnen jongeren tot twaalf jaar gezinsbegeleiding krijgen of hulp van school. Ook op schoolverzuim wordt goed opgelet, omdat dit een factor is die afwijkend of crimineel gedrag bij jongeren bevordert. Probleemjongeren zijn namelijk vaak befaamde spijbelaars. In dit subhoofdstuk wordt de huidige aanpak van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen nader bekeken. Ik bekijk dit op twee niveaus, namelijk op macroniveau, de aanpak door de overheid en op mesoniveau, de VMBO-scholen zelf. Deze pattiën hebben ieder hun eigen visie op en belang bij de aanpak van gewelddadig gedrag.

4.2 Aanpak door de overheid

Om gewelddadig gedrag te voorkomen en aan te pakken, wordt er veel actie ondernomen vanuit de overheid. Een voorbeeld hiervan is dat er twee wettelijke regelingen bestaan om kinderen te beschermen tegen negatieve effecten van televisieprogramma's: de Wet op de Nederlandse Filmkeuring en de Mediawet. Zo worden films die op televisie worden uitgezonden, worden door middel van de Kijkwijzer aangegeven of ze geschikt zijn voor jeugdige kijkers. Indien de omroep zich niet aan deze regels houdt, kan men een boete krijgen van het Commissariaat van de Media.²⁶

Daarnaast zijn er verschillende plannen opgesteld om gewelddadig gedrag tegen te gaan. Zo heeft wethouder Henna Buyne onlangs nog 'om aandacht gevraagd voor enkele maatregelen om in spanningsvolle situaties escalaties te voorkomen en zondig emoties te kanaliseren'. Aanleiding is volgens een woordvoerder van Buyne de onrust in Slotervaart. Op een VMBO-school stak een veertienjarige leerling een zestienjarige klasgenoot dood en na het doodschieten van een jongen met een mes in het politiebureau August Allebéplein braken relletjes uit. Een enquête van de SP wees in 2004 al uit dat het VMBO al in de gevarenzone zat.²⁷

4.2.1 *Verschillende overheidsprojecten*

De overheid heeft verschillende projecten opgezet en uitgevoerd, om vanuit een landelijk kader bezig te zijn met de problematiek onder (schoolgaande) jeugd. Ik licht kort de inhoud van deze projecten toe.

Operatie Jong

Operatie Jong is een samenwerkingsverband van de ministeries van VWS, OCW, Justitie, SZW en BZK, VROM en Financiën. Destijds gaf Steven van Eijck

Bron: Artikel Geweld op televisie en in video- en computerspellen; *Kinderen en Adolescenten - problemen en risicosituaties*

Bron: Nieuwsbericht, 27 oktober 2003 (<http://www.sp.nl/db/nieuws/kamernieuwspage.html/2004>)

(Commissaris Jeugd- en Jongerenbeleid) leiding aan het projectbureau dat Operatie Jong heeft gefaciliteerd. Er is door bestuurders, managers, ambtenaren, hulpverleners en vele andere betrokkenen hard gewerkt aan het verbeteren van de situatie van tinderen met problemen. De opgave van Operatie Jong was en blijft om het jeugdbeleid beter af te stemmen en de uitvoering beter te organiseren. Er zijn nog steeds te veel kinderen die hulp nodig hebben en onvoldoende worden geholpen. Per 1 januari 2007 is het projectbureau Operatie Jong opgehouden te bestaan. In Operatie Jong is er op een unieke, onorthodoxe manier samengewerkt tussen zeven departementen, hun bewindslieden, de Commissaris jeugdigen jongerenbeleid en zijn projectbureau.

Veiligheid begint bij voorkomen — Actieplan tegen geweld

Het actieplan tegen geweld beoogt een vermindering van het slachtofferschap van geweld van 20 tot 25 procent ten opzichte van 2002 te realiseren in de periode van 2008 tot 2010. De in dit plan genoemde concrete maatregelen en acties zijn gericht op de bestrijding van risicofactoren, een intensievere aanpak in het publieke en semipublieke domein, een aantal dader- en slachtoffergerichte maatregelen en het realiseren van verscheidene randvoorwaarden voor het optimaliseren van de aanpak van geweld.

Jeugd Terecht

Jeugd Terecht heeft als doel: het voorkomen van eerste delicten en het verminderen van recidive. Jeugd Terecht is het, inmiddels afgeronde, beleidsprogramma dat zich richt op het voorkomen van eerste delicten en het verminderen van de recidive bij jongeren tot achttien jaar. Jeugd Terecht bestond uit 58 acties, onderverdeeld in de thema's maatwerk, ketensamenwerking, effectiviteit en nazorg. Het programma Jeugd Terecht is inmiddels afgerond, maar de implementatie van de acties is in volle gang.

4.2.2 Politie

De politie heeft speciale jeugdagenten in dienst, om criminaliteit onder jongeren proberen te voorkomen en in te grijpen. De politie is veel op straat en op scholen, waardoor zij vaak al vroeg probleemgedrag bij kinderen en jongeren signaleren. De politie gaat met hen in gesprek en eventueel ook met de ouders en school. Als hieruit blijkt dat hulp gewenst is, meldt de agent de jongere aan bij bijvoorbeeld het maatschappelijk werk of RIAGG. Wanneer een jongere besluit niet meer naar school te gaan, zijn leraar fysiek aan te vallen of iets steelt, dan krijgt hij met de politie en de kinderbescherming te maken. De politie stuurt de jongere vervolgens naar Bureau HALT of legt de zaak voor aan de officier van justitie. De jongere kan hierdoor een taakstraf krijgen. Wanneer de situatie ernstiger is, kan de jongere voorgeleid worden bij de rechter-commissaris. In die situatie kan de jongere ook een dagvaarding krijgen voor de kinderrechter. De rechter kan een taakstraf opleggen, maar bij zwaardere gevallen kan hij ook een gevangenisstraf opleggen. De jongere kan dan te maken krijgen met het Openbaar Ministerie, de Rechtspraak, de Raad voor de Kinderbescherming en de Dienst Justitiële Inrichtingen.

4.2.3 Bureau HALT

Bureau HALT levert een bijdrage aan de preventie en bestrijding van jeugdcriminaliteit. Ongeveer de helft van de jongeren die de politie aanhoudt, gaat naar HALT voor een Halt-afdoening of een Stop-reactie. Daarnaast is Halt actief op het gebied van advisering, voorlichting en de ontwikkeling en uitvoering van preventieprojecten. HALT legt de nadruk op de keuzes die jongeren maken en hoe zij hiertoe komen. Voor jongeren is de invloed van leeftijdgenoten groot en daarom is voor hen het maken van een

eigen keuze binnen een groep moeilijk. Toch hebben zij hierin hun eigen verantwoordelijkheid en daar spreekt HALT hen op aan. In de directe contacten met jongeren, bouwt HALT de nodige expertise op over de achtergronden en aanpak van veelvoorkomende vormen van jeugdcriminaliteit. Deze kennis vormt een belangrijk fundament voor het preventiewerk. Niet alleen in het contact met de jongeren, maar ook bij de inhoudelijke ontwikkeling van projecten en materialen. De activiteiten die HALT ontwikkelt op het gebied van preventie zijn veelzijdig. Het accent van deze activiteiten ligt op informatie, bewustwording, meningsvorming en het aanreiken van gedragsalternatieven. Naast de uitvoering van preventieactiviteiten, geeft HALT gerichte adviezen aan gemeenten, scholen en ketenpartners. De gemeenten zijn de belangrijkste opdrachtgever en financier van de preventieactiviteiten van de HALT-bureaus. Daarnaast worden er fondsen geworven en wordt samengewerkt met de provincies.

4.2.4 Leerplicht

Leerplichtambtenaren zijn aangesteld door de gemeente, om er op toe te zien dat kinderen, ouders en scholen zich houden aan de Leerplichtwet. Kinderen zijn volgens de wet vanaf hun vijfde jaar leerplichtig. Scholen zijn verplicht om vermoedens van (ongeoorloofd) verzuim bij de leerplichtambtenaar te melden. Jongeren vanaf twaalf jaar zijn medeverantwoordelijk voor het naar-school-gaan. Daarnaast kunnen jongeren en ouders/verzorgers naar de leerplichtambtenaar gaan als er problemen ontstaan rondom het naar-school-gaan. De leerplichtambtenaar helpt dan met het zoeken naar oplossingen. In eerste instantie in samenwerking met de school, maar eventueel ook met andere instanties.

Als leerplichtambtenaar is het belangrijk herkenbaar aanwezig te zijn in scholen en nauw samenwerken met scholen, politie en justitie en zorginstellingen. De leerplichtambtenaar zit in zorg-adviesteams en kan daardoor duidelijk en snel handelen. Bovendien ziet de leerplichtambtenaar verzuimproblemen in een breder maatschappelijk verband, wat erg belangrijk is. Soms zijn er allerlei oorzaken voor verzuim, dit moet bij de wortel aangepakt worden. Een boete uitdelen werkt in sommige gevallen niet. De procedure bij schoolverzuim is dat er eerst zichtbaar gemaakt wordt wat de school al heeft ondernomen, of de verzuimregistratie secuur is en of er gemeld is bij de leerplichtambtenaar. Pas als deze stappen zijn langsgeslagen, volgt eventueel de gang naar het Openbaar Ministerie met een proces-verbaal. Maar, eerst wordt er eerst bekeken of het schoolmaatschappelijk werk al bezig is. Er wordt bekeken welke middelen er voor handen zijn en welke in het specifieke geval iets zou kunnen toevoegen. Een voorbeeld hiervan, is het inschakelen van de jeugdreclassering.

4.3 Aanpak door VMBO-scholen

Scholen hebben te maken met verschillende wet- en regelgeving. De Wet Passend Onderwijs bijvoorbeeld, verplicht in feite de scholen om zorgbeleid te ontwikkelen. Iedere school ontwikkelt hiervoor een bepaalde zorgstructuur, deze licht ik nader toe in de volgende subparagraaf.

4.3.1 Zorgstructuur

Leerlingvolgsysteem: in een leerlingvolgsysteem worden door de jaren heen de schoolresultaten van de leerlingen vastgesteld, meestal gecombineerd met kenmerken van de jongere op het gebied van zijn sociaal-emotioneel functioneren en er zijn systemen waar leerlingen besproken worden.

UWO-verklaring, een LWO-verklaring staat voor een 'Leerweg onderwijs ondersteunend-verklaring'. Een leerling met deze verklaring, krijgt extra zorg geboden, door middel van een individueel zorgplan. Dit zorgplan wordt met de ouders besproken.

Leerlingbegeleiding: wanneer een kind problemen heeft die, "te groot" zijn voor de mentor, kan de leerling voorgedragen worden voor leerlingbegeleiding. Veelal gaat het dan om sociaal-emotionele problematiek.

Vertrouwenspersoon: scholen hebben de wettelijke verplichting om een vertrouwenspersoon in dienst te nemen, bij wie de leerlingen terecht kunnen voor klachten over ongewenste intimiteiten. Hierbij kan het gaan om de volgende klachten:

Ongewenst gedrag, zoals: agressie, geweld, discriminatie, seksuele intimidatie.

Het melden van een zedenmisdrijf (vermoeden van een strafbaar feit zoals ontucht, aanranding en verkrachting).

De vertrouwenspersoon is er ook voor:

De eerste opvang van de leerling en/of collega.

De leerlingen om op vertrouwelijke basis die problemen te bespreken, die zij niet willen of kunnen bespreken met de mentor, vakdocent of teamleider. Dit betreft vooral problemen op sociaal-emotioneel gebied en problemen die met machtsmisbruik en/of ongewenst seksueel gedrag in het algemeen, te maken hebben.

Om te luisteren naar de leerling, zijn probleem te verhelderen, te adviseren en eventueel actie te ondernemen; indien gewenst verwijst de vertrouwenspersoon door naar professionele hulp.

Personeelsleden en ouders/verzorgers om advies in te winnen met betrekking tot de problematiek.

Rugzakjes: voor sommige leerlingen is de begeleiding die de desbetreffende VMBO-school biedt, niet genoeg. Het betreft hier leerlingen met een ziekte of stoornis (PDD-NOS, Asperger, ADHD, slechthorendheid, slechthziendheid, diabetes, etc). Deze leerlingen komen de school binnen met een zogenaamd rugzakje. Zo'n leerling heeft een rugzakbegeleider. De rugzakbegeleider is het aanspreekpunt voor het kind en de ouders en onderhoudt contact met de mentor en de vakdocenten. Ook is er een ambulante begeleider, die een rol speelt bij de begeleider.

Trajectklas: bepaalde leerlingen met sociaal-emotionele problemen, worden vanaf het begin van het schooljaar worden geplaatst in de Trajectklas,. Maar er zijn ook leerlingen waarmee het, ondanks alle inspanningen van mentor, docenten en eventueel leerlingbegeleider, het niet goed gaat. Dit kind wordt dan aangemeld en besproken in het ZAT en er kan dan gekozen worden voor plaatsing in de Trajectklas. Het kind wordt daar goed onderzocht en begeleid, aan de hand van een handelingsplan. De leerling volgt zo veel mogelijk de reguliere lessen, maar kan altijd terugvallen op de Trajectklas. Belangrijk is het contact tussen de mentor van het kind en de medewerkers van de Trajectklas. Overleg met ouders vindt altijd plaats in aanwezigheid van een medewerker van de Trajectklas.

Het Schoolhuis (schoolmaatschappelijk werk)

De werkzaamheden van het Schoolhuis zijn individuele trajectbegeleiding (ITB), jongerenwerk en het geven van trainingen aan groepen.

Het aanbod van het schoolhuis komt tot stand in overleg met de school. Ook nemen de Schoolhuismedewerkers deel aan het leerlingbegeleideroverleg (ITB).

Iedere school heeft een andere aanpak van gewelddadig gedrag. Aan de hand van interviews met medewerkers van VMBO-scholen in Zwolle en Deventer, beschrijf ik de aanpak van gewelddadig gedrag op de VMBO-scholen in de desbetreffende steden.

4.3.2 Aanpak van gewelddadig gedrag in Zwolle

Op het moment dat er intern iets is, is een leerlingbegeleider het eerste aanspreekpunt. Wanneer een kind even wil uithuilen, dan doet de leerlingbegeleider (dit. Maar wanneer de problematiek complexer wordt, dan pakt een schoolcounselor van Bureau Jeugdzorg dit op. Op VMBO-scholen in Zwolle wordt aangegeven dat het is belangrijk dat voor alle leerlingen een veilige school creëren. Als school zetten ze zich maximaal in om gewelddadig gedrag te voorkomen en te straffen stevig bij wangedrag. Zo worden vechtende leerlingen altijd geschorst voor een of meer dagen.²⁸ Daarnaast kan een kind worden doorverwezen naar het ZAT, het zorg-adviesteam. In dit team nemen medewerkers van school en externe hulpverleners plaats. Hier valt te denken aan een schoolcounselor van Bureau Jeugdzorg, een GGD-arts en de leerplichtambtenaar. Wanneer er sprake is van zeer gewelddadig gedrag, dan moet dit door de schooldirecteur gemeld worden bij de leerplichtambtenaar. De situatie van de jongere wordt dan besproken binnen een zorg-adviesteam en wordt er gekeken welke aanpak het meest wenselijk en haalbaar is. Er kan gekozen worden voor een aanpak vanuit een vrijwilliger kader (schoolmaatschappelijk werk), maar ook vanuit een gedwongen kader (jeugdreclassering of leerplicht).

4.3.3 Aanpak van gewelddadig gedrag in Deventer

Er is een convenant tussen de school, politie en gemeentebestuur van Deventer: 'De veilige school'. Hierin staan onder andere protocollen over hoe te handelen bij verbaal en fysiek geweld. Ook met bureau HALT wordt gecommuniceerd. Bij lichamelijk geweld volgt steeds schorsing. Het inzicht geven in oorzaak en gevolg is steeds een onderdeel van de aanpak. Iedere dag begint en eindigt met een half uur mentorles. De mentoren sonderen tijdens deze contactmomenten de sfeer in hun groep. Wanneer er spanningen zijn, kunnen deze daadkrachtig worden aangepakt en zo wordt escalatie voorkomen.²⁹ Leerlingen worden besproken in de kernteam- en teamvergaderingen. Daarnaast is er tweewekelijks een bijeenkomst van het zorg-adviesteam (ZAT), dit team bestaat uit teamleiders, orthopedagoog en zorgcoördinator. Een keer per maand vergadert het ZAT. Dit is een bijeenkomst van het ZAT aangevuld met medewerkers van Leerplicht, Trajectklas en Schoolhuis. Daarnaast kunnen voor deze bijeenkomst externe instanties worden uitgenodigd: politie, GGD, Bureau Jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, Algemeen Maatschappelijk Werk, Verslavingszorg et cetera.

4.4 Conclusie

De aanpak van gewelddadig gedrag geschiedt voornamelijk door middel van de samenwerking tussen verschillende organisaties. Zowel de politie, Bureau HALT en de leerplicht, als VMBO-scholen en hulpverleningsinstanties, dragen hun steentje bij om gewelddadig gedrag aan te pakken en eventueel te voorkomen. Deze verschillende disciplines komen bijeen in het zorg-adviesteam. Ook neemt hierin de schoolmaatschappelijk werker plaats. Hierin wordt besproken welke risicojongeren er zijn

Geweld op school - mei 2008

en welke aanpak het meest wenselijk is voor de jongere en zijn omgeving. Wat opvalt is het verschil tussen de aanpak in Zwolle en in Deventer. Beide hebben zorg-adviesteams, maar het lijkt dat in Deventer door middel van mentoruren en de sfeer proeven in pauzes, meer gedaan wordt aan preventief werken. In Zwolle wordt meer gedaan aan curatief werken, om gewelddadig gedrag aan te pakken.

5 SCHOOLMAATSCHAPPELIJK WERK IN DE PRAKTIJK

5.1 Inleiding

Decennia lang is het duidelijk dat zorg en begeleiding bij jongeren belangrijk is. De school heeft hierbij het unieke voorrecht dat zij de jongeren vijf dagen in de week volgen en afwijkende gedragingen en veranderend gedrag vroegtijdig kunnen signaleren. Het schoolmaatschappelijk werk is hier een ideale aanvulling op de school. Naast de vaste lessen die door de school verzorgd worden, kan de schoolmaatschappelijk werker psychosociale zorg en hulp aanbieden. Op welke wijze zij deze zorg en hulp vormgeven, zal in nader toelichten in dit hoofdstuk. Dit zal specifiek toegespitst worden op de aanpak van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen. Maar eerst komt aan de orde komen welke positie het schoolmaatschappelijk werk in Nederland heeft en hoe het schoolmaatschappelijk werk deze verkregen heeft.

5.2 Het schoolmaatschappelijk werk in Nederland

Het schoolmaatschappelijk vervult al ruim vijftig jaar een brugfunctie tussen onderwijs en jeugdhulpverlening. Hulpverlening aan leerlingen in en buiten school, in samenwerking met docenten en coördinatoren, is in het algemeen de taak van het schoolmaatschappelijk werk. Steeds duidelijker wordt de trend in Nederland zichtbaar om zowel de overheid als de vele particuliere instellingen te interesseren voor het belang van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening, waarbij het schoolmaatschappelijk werk een niet te onderschatten rol speelt.

5.2.1 *Achtergrond van het schoolmaatschappelijk werk*

In de periode van 1954 tot 1978 was er een gestage groei van het aantal schoolmaatschappelijk werkers. Dit bevestigt het vermoeden dat de behoefte aan deze gespecialiseerde vorm van maatschappelijk werk steeds groter werd. In 1958 werd een oriëntatieconferentie over het schoolmaatschappelijk werk gehouden, die georganiseerd werd door de Nationale Raad voor Maatschappelijk werk. Het doel van deze bijeenkomst was het schoolmaatschappelijk werk te presenteren en het gesprek op gang te brengen tussen instellingen en functionarissen die werkzaam waren op het terrein van onderwijs, gezondheidszorg en kindbescherming. Verschillende scholen hebben in deze periode eigen schoolmaatschappelijk werkers in dienst genomen.

Sinds de komst van de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) kunnen in principe alle basisscholen via de samenwerkingsverbanden beschikken over schoolmaatschappelijk werk. Begin jaren tachtig werd bijna in alle gevallen het schoolmaatschappelijk werk 'wegbezuinigd' of tot een minimum beperkt. Tegelijkertijd ontstond vanuit het onderwijsveld een tegengestelde beweging, de behoefte aan maatschappelijk werk op scholen (voornamelijk op LOM-scholen³⁰) groeide. Dit resulteerde in een wettelijke bepaling, waarbij het schoolmaatschappelijk werk deel ging uitmaken van de Commissie

van Onderzoek, die de noodzaak tot plaatsing van kinderen op scholen voor speciaal onderwijs bepaalde. Terwijl bij het basis- en voortgezet onderwijs het aantal schoolmaatschappelijk werkers drastisch slonk, groeide het aantal binnen het speciaal onderwijs. Sinds een aantal jaren stijgt nu weer de vraag vanuit het basis- en voortgezet onderwijs. Aanvankelijk leek de vraag vooral te komen van scholen in de achterstandswijken van de steden. Maar ook scholen die niet of nauwelijks met achterstandsproblematiek te maken hebben hebben behoefte aan schoolmaatschappelijk werk.

Dankzij de vele discussies over het werk van de schoolmaatschappelijk werkers is er in Nederland steeds meer duidelijkheid gekomen over de inhoud, functie en plaats van het schoolmaatschappelijk werk. Dit is zeker een verdienste van de NVMW³¹, die de ontwikkeling in het vak stimuleert en zich meer richt op de profilering van de bijdrage van alle sectoren waarin maatschappelijk werkers werkzaam zijn. In het beroepsprofiel van het maatschappelijk werk³² staan de taken, methoden en bekwaamheden van maatschappelijk werkers, terwijl de ethische richtlijnen voor de beroepsuitoefening in de beroepscode³³ staan. Het beroepsregister toetst en stimuleert de kwaliteit en beroepsmatige ontwikkeling van de maatschappelijk werkers. De NVMW confronteert overheid, media, organisatie en publiek met de vele facetten van het maatschappelijk werk, volgt daarnaast de internationale ontwikkelingen op de voet en is actief lid van de International Federation of Social Workers'.

Andere factoren die ook een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan het zich reeds duidelijker profileren van het schoolmaatschappelijk werk in Nederland, is de stuwende kracht van de Functiegroep Schoolmaatschappelijk Werk van de NVMW, die sinds 1899 bestaande beroepsopleiding voor maatschappelijk werkers (tegenwoordig de HBO-MWD) en de vanaf 1985 bestaande nascholingscursussen voor schoolmaatschappelijk werkers. Belangrijk was ook de in 1987 verschenen profielschets van de maatschappelijk werker' met een speciaal hoofdstuk over schoolmaatschappelijk werk, de beroepsregistratie, de erkenning en subsidie door de overheid en de groeiende stroom van geschriften over het schoolmaatschappelijk werk.

5.2.2 *Huidige positie van het schoolmaatschappelijk werk*

Vanaf de jaren negentig staat zowel op lokaal, provinciaal als landelijk niveau de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg en de ontwikkeling van het jeugdbeleid hoog op de politieke agenda. Dit heeft gevolgen voor zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. Leerkrachten binnen deze onderwijsniveaus krijgen steeds meer verantwoordelijkheden bij het voorbereiden van kinderen op hun toekomst in een veeleisende maatschappij. De school is naast de primaire taak van onderwijs geven, gericht op zorg voor het sociale en psychische welzijn van leerlingen. Ook het vroegtijdige signaleren van afwijkend gedrag behoort tot een van de taken. De school heeft de opdracht om te voorkomen dat kinderen uitvallen of naar het speciaal onderwijs gaan. Daarnaast moet zij signaleren wanneer kinderen in bedreigende of belastende omstandigheden leven. Tevens heeft de school de plicht om de ouders te betrekken bij en samen te werken met de (jeugd-) hulpverlening. Deze ontwikkelingen stellen veel eisen aan gemeenten en onderwijsinstellingen. Om hieraan te kunnen voldoen, zijn scholen en gemeenten op zoek naar verbindingen met hulpverleningsinstellingen. Jeugdzorg, maatschappelijk werk in het algemeen en het schoolmaatschappelijk werk in het bijzonder heeft hier een belangrijke positie in verkregen.

Bron: NVMW: Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werkers

Bron: Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker - Nel Jagt:

Bron: De nieuwe code gedecodeerd - Jan H.G. Janssen

Het schoolmaatschappelijk werk is werkzaam op verschillende VMBO-scholen. De uren die eraan besteed worden, de positie van de schoolmaatschappelijk werker in de school en de functies zijn vrijwel op iedere school verschillend. Dit heeft te maken met hoe het schoolmaatschappelijk werk op de school georganiseerd is. De positie van het schoolmaatschappelijk werk lijkt hierdoor enigszins onduidelijk. Er zijn geen vaste richtlijnen voor deze tak van het maatschappelijk werk, wat het mogelijk maakt om voor scholen en gemeentes hier eigen invulling aan te geven. Dit betekent ook dat het schoolmaatschappelijk werk op verschillende wijzen wordt gefinancierd. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen de volgende vormen van schoolmaatschappelijk werk:

Schoolgericht schoolmaatschappelijk werk

Schoolgerichte schoolmaatschappelijk werkers worden vanuit een maatschappelijke instelling gedetacheerd aan scholen. Op veel scholen komen de zogenaamde schoolcounselors. Vanuit Bureau Jeugdzorg houden deze schoolmaatschappelijk werkers spreekuren op verschillende scholen in de regio. Dit komt neer op korte ambulante jeugdhulpverlening. Daarnaast zijn zij werkzaam in de zorg-adviesteams, geven ze voorlichtingen en coachen ze docenten.⁴

Schoolgebonden schoolmaatschappelijk werk

Op weer andere scholen, is intern maatschappelijk werk aanwezig. Een schoolgebonden schoolmaatschappelijk werker werkt in dienst van de school. Deze functie bestaat bijvoorbeeld uit een combinatie van jongerenwerk en (schoolmaatschappelijk werk. Deze schoolmaatschappelijk werkers hebben taken en werkzaamheden gericht op het jongerenwerk (veel signaleren), maar ook gericht op maatschappelijk werk (procesmatige begeleiding). Het intern schoolmaatschappelijk werk wordt verzorgd vanuit Stichting de Kij. Dit is een instelling voor sociaal en cultureel jongerenwerk.³ Schoolmaatschappelijk werkers behoren tot het onderwijs steunend personeel, maar staat in collegiaal opzicht apart van het schoolteam. Men behoort niet tot, maar ondersteunt de school.

5.3 Taken, werkzaamheden en bevoegdheden van het schoolmaatschappelijk werk

De maatschappelijk werker heeft vijf kerntaken, namelijk: psychosociale hulpverlening, concrete en informatieve hulpverlening, onderzoek en rapportage, signalering, belangenbehartiging en preventie en coördineren van hulp- en dienstverlening.³⁶ In het onderwijs heeft een meerderheid van de leerlingen behoefte aan psychosociale hulpverlening. Een kleinere groep kan voldoende geholpen worden binnen de school, door de mentor en de leerlingbegeleider. Als het probleem groter is, kan het schoolmaatschappelijk werkers ingezet worden, die kortdurende psychosociale hulp kan verleent.³⁷ Schoolmaatschappelijk werk is er voor kinderen met problemen op school, maar ook de thuissituatie kan een rol spelen. Het schoolmaatschappelijk werk is de schakel tussen leerling, ouders en school. De maatschappelijk werker gaat met alle partijen in gesprek en zoekt samen naar oplossingen. Soms schakelt de schoolmaatschappelijk werker

Bron: interview met Marieke Snel - schoolcounselor van Bureau Jeugdzorg Overijssel

Bron: interview met Marieke Dingerink-schoolmaatschappelijk werker op het Etty Hillesum Lyceum te Deventer

Bron: Maatschappelijk werk in kerntaken - Ruud Holstvoogd

Zie voetnoot 34.

daarbij de hulp van anderen hulpverleninginstanties in. Naast hulpverlening heeft de schoolmaatschappelijk werker de volgende taken: signaleren, consultatie bieden, informatie en advies geven en doorverwijzen.³⁸

Overzicht van de taken

- Het vroegtijdig onderkennen van gedragsproblemen van leerlingen. Door bijvoorbeeld gedurende de pauzes aanwezig te zijn, kan de schoolmaatschappelijk werker een gespannen sfeer opmerken.
- Het aangaan van contacten met deze leerlingen en helder krijgen welke hulpvraag ze hebben.
- Het begeleiden van leerlingen indien de gedragsproblemen voortkomen uit de schoolsituatie. Bijvoorbeeld wanneer er een vechtpartij is geweest, dat er naar de onderliggende oorzaak wordt gezocht.
- Het verwijzen van leerlingen naar reguliere vormen van jeugdhulpverlening indien de gedragsproblemen voortkomen uit de thuissituatie (al of niet in combinatie met de thuissituatie). Hiertoe kan het noodzakelijk zijn dat er tevens gesprekken worden gevoerd met de ouder(s) van de leerling.
- Het gevraagd en ongevraagd verstrekken van advies en consultatie aan schoolfunctionarissen (leerlingbegeleiders, mentoren, leerkrachten), zoals het adviseren van een docent hoe hij in situaties waar gewelddadig gedrag bij komt kijken het beste kan handelen.
- Het deelnemen aan overlegvormen binnen de school welke betrekking heeft op leerlingbegeleiding. Bijvoorbeeld het zorg-adviesteam waarin schoolmaatschappelijk werkers plaatsnemen.
- Het voeren van gesprekken met leerlingen en/of ouders. De meeste gesprekken worden door de school geïnitieerd. De school vraagt daar eerst toestemming voor aan de ouders. Leerlingen worden via een medewerker van school geïntroduceerd bij het schoolmaatschappelijk werk.³⁹

Werkzaamheden

In de praktijk komt het neer op de volgende werkzaamheden: het verwijzen van ouders naar instellingen voor jeugdhulpverlening, het coördineren van de hulpverlening aan ouders en kinderen, het bemiddelen tussen ouders en hulpverlening, het onderhouden van de communicatie tussen school en hulpverleningsinstanties, het leveren van een actieve bijdrage aan de interne zorg op de school bij de leerling-besprekingen, de deelname zorg-adviesteams en jeugdhulpverlening in verschillende wijken in de stad, de verslaglegging van alle gesprekken en contacten en het op de hoogte blijven van allerlei ontwikkelingen aangaande psychosociale, emotionele en gedragsproblemen in relatie tot opvoeding en begeleiding van kinderen. Deze werkzaamheden hebben tot doel ouders, docenten en interne begeleiders informatie geven en coachen.

Daarnaast participeert de schoolmaatschappelijk werker in de verschillende zorgnetwerken die er binnen de scholen zijn. In deze structurele overlegsituaties worden signalen, ontwikkelingen, maar vooral zorgwekkende leerling situaties besproken. Andere deelnemers aan deze netwerken kunnen zijn: de school zelf, GGD, Bureau Jeugdzorg, psycholoog, leerplichtambtenaar, politie. Dit zijn tegelijkertijd de organisaties en/ of instellingen waarmee het schoolmaatschappelijk werk samenwerkt.⁴⁰

Bron: Zie voetnoot 35.

Bron: <http://www.internetwijzer-bao.nl/downloads/maatschenezorg.doc>

Bron: interview met Marieke Snel -schoolcounselor van Bureau Jeugdzorg

<i>Kinderen</i>	Informatie en advies Ondersteuning bij de aanpak van problemen Lichte, kortdurende psychosociale hulpverlening Preventief groepswork* Andere hulpverlening inschakelen
<i>Ouders</i>	Informatie en advies Onderzoek naar oorzaken en oplossingsmogelijkheden zoeken naar de problemen van het kind Verwijzen naar juiste zorgverlener, zonodig met begeleiding Bemiddelen bij problemen in de relatie tussen ouders en school
<i>Docenten</i>	Informatie en advies Consultatie en deskundigheidsbevordering Onderzoek naar oorzaken en oplossingsmogelijkheden zoeken naar de problemen van de leerling Participeren bij preventieactiviteiten in de klas Bemiddelen bij problemen in de relatie tussen school en ouders
<i>De school</i>	Deskundigheidsbevordering: informatie geven aan schoolteams Informatie geven op ouderbijeenkomsten Advies en consultatie bij omgangsproblemen met of tussen leerlingen en de pedagogische aanpak vanuit school Participeren bij preventieactiviteiten in school

* Preventief groepswork houdt in dat wanneer de schoolmaatschappelijk werker signalen heeft doorgekregen van de mentor, een gerichte groepsactiviteit organiseert om op deze manier meer grip op de groep te krijgen.

Bevoegdheden

Alle hulpverlening van Bureau Jeugdzorg, afdeling Schoolcounseling, en Stichting de Kij, afdeling schoolmaatschappelijk werk, is vanuit een vrijwilliger kader. Dit houdt in dat het kind hulp moet willen, het is een vrije keuze. Daarnaast is er altijd toestemming nodig van ouders en moet er sprake zijn van schoolgerelateerde problematiek. Een belangrijk punt is dat, ouders overal van op de hoogte moeten zijn, omdat men met minderjarigen werkt. Daarnaast hebben schoolmaatschappelijk werkers wel de geheimhoudingsplicht, leerlingen vertellen in vertrouwen hun verhaal. Maar wanneer het om een situatie gaat, waarin een ander belang overstijgend is (bijvoorbeeld de veiligheid van een leerling), dan wordt hier naar gehandeld. In principe dient de schoolmaatschappelijk werker te handelen, zoals iedere andere maatschappelijk werker, aan de hand van de beroepscode.

5.4 Bijdrage van het schoolmaatschappelijk werk bij de aanpak van gewelddadig gedrag

De manier waarop er met gewelddadig gedrag wordt omgegaan, is erg verschillend. Dit heeft voornamelijk te maken met het type schoolmaatschappelijk werk dat werkzaam is op de school. In Zwolle is sprake van schoolgericht schoolmaatschappelijk werk en in Deventer, schoolgebonden schoolmaatschappelijk werk. Dit bepaalt voor een groot deel hoe er met gewelddadig gedrag om kan worden gegaan.

Aanpak van gewelddadig gedrag in Zwolle

In Zwolle wordt het schoolmaatschappelijk werk, op alle scholen in het voortgezet onderwijs (behalve het Greijdanus College), verzorgd door Bureau Jeugdzorg Overijssel. Dit is een vorm van eerder genoemde 'schoolgericht' schoolmaatschappelijk werk. Dit wordt het team Schoolcounseling genoemd. De zogenaamde schoolcounselors, houden spreekuren op (bijna) alle scholen in de regio.

Vanuit Bureau Jeugdzorg, heeft het team Schoolcounseling specifieke methodieken ontwikkeld om bijvoorbeeld woede te beheersen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Agressiethermometer. Boosheid is er niet in een keer, er gaat iets aan vooraf. Eerst is er irritatie. Er wordt de jongere geleerd verschillende fasen te herkennen er iets mee te doen, door middel van een gedragskaart. Op deze manier wordt de jongere alternatief gedrag bij de situatie aangeleerd. Deze manier van werken, is gericht op gedragsverandering. Hiernaast wordt er ook bekeken waar de agressie vandaan komt. Gedrag is vaak externaliserend, er zit meestal een ander probleem aan ten grondslag. Indien mogelijk, wordt er aan de slag gegaan met de oorzaak. Hierbij wordt er veel gebruik gemaakt van de RET (Rationeel Emotieve Therapie). Dit is een methodiek om de manier waarop men denkt, en men zijn of haar eigen gevoel en gedrag kan beïnvloeden. Hierbij gaat het om irrationele (niet juiste) gedachten, om te zetten in rationele (juiste) gedachten.

In situaties waarbij de jongere dermate agressief is, wordt de leerplichtambtenaar ingeschakeld. Hierbij komt het zorg-adviesteam van pas. Daarin worden jongeren besproken en kan er samen een strategie worden bepaald. Wanneer het gedrag erg heftig is en op vrijwillige basis niets werkt, dan kan men ervoor kiezen de situatie te laten escaleren. Indirect wordt er dan gekozen voor gedwongen hulpverlening. In feite kan dit zeer effectief zijn. Maar wanneer iemand erbij drinkt en blout, dan wordt het lastiger. De persoon in kwestie is dat eigenlijk ontoerekeningsvatbaar.

Aanpak van gewelddadig gedrag in Deventer

Op de VMBO-scholen van het Etty Hillesum Lyceum te Deventer, wordt het schoolmaatschappelijk werk verzorgd door stichting de Kij. Echter, deze schoolmaatschappelijk werkers werken wel intern op de scholen. De taken en werkzaamheden van deze schoolmaatschappelijk werkers bestaan uit een combinatie van jongerenwerk en procesmatige hulpverlening.

Op het Etty Hillesum Lyceum wordt op verschillende wijze gewelddadig gedrag aanpak en voorkomen. Dit heeft te maken met het tweeledige takenpakket van de schoolmaatschappelijk werkers. Als jongerenwerker, zijn ze voornamelijk bezig met signaleren gedurende de pauzes. Er wordt contact gemaakt met de jongeren en veel geobserveerd. Op deze manier worden er signalen opgevangen en kan er veel gewelddadig gedrag worden voorkomen. Wanneer er zich een conflict voordoet, grijpt de schoolmaatschappelijk werker direct in. De jongeren worden apart genomen en er wordt een gesprek gevoerd over het conflict. Belangrijk is om de jongeren hun verhaal te laten doen en te luisteren. Daarna wordt de situatie inzichtelijk gemaakt voor beide partijen. Verder zijn er vaak gerichte groepsactiviteiten, die worden georganiseerd naar aanleiding van signalen uit de pauze. Dit is een vorm van preventie.

Als maatschappelijk werker, vanuit de procesmatige hulpverlening, worden er verschillende groepstrainingen georganiseerd. Hierbij valt te denken aan 'Wie ben ik' (bij negatief zelfbeeld), Sociale Vaardigheidstraining en een training Agressieregulatie. Ook wordt er aan leerlingbegeleiding gedaan en individuele trajectbegeleiding, bij meervoudige problematiek.

Onder andere door het geven van de training Agressieregulatie, wordt er vanuit het schoolmaatschappelijk werk een bijdrage geleverd aan de aanpak van gewelddadig gedrag.

Het team schoolmaatschappelijk werk heeft een leerlinglokaal, het 'kantoor' waarin gewerkt wordt. Dit is erg belangrijk, omdat er altijd iemand aanwezig is. Dit maakt het laagdrempelig voor de jongeren om eens binnen te lopen. Als er iets is, een ruzie die dreigt te escaleren bijvoorbeeld, dan komen de jongeren vaak naar het leerlinglokaal om hier melding van te doen. Door onder andere het vertrouwen van de jongeren te krijgen, kan het schoolmaatschappelijk werk een bijdrage leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag.

5.5 Conclusie

De uitgangspunten van het schoolmaatschappelijk werk zijn toegespitst op: mee te helpen om het kind op school de beste kansen te geven en het kind te steunen om zo goed mogelijk op school te functioneren en daarbuiten. Het kind staat kortom centraal. Aangezien het kind leeft in een sociale omgeving (het gezin, de school, de buurt et cetera), geeft het schoolmaatschappelijk werk aandacht aan de knelpunten die in de sociale omgeving plaats kunnen vinden en verband houden met de relatie kind — ouder - school. Vaak liggen deze problemen op sociaal-emotioneel gebied. Hier kan ook gedacht worden aan bemiddeling tussen de school en het kind maar ook tussen de school en de ouder. Voor scholen is schoolmaatschappelijk werk van belang als men geconfronteerd wordt met gedragsproblemen van het kind. Het schoolmaatschappelijk werk wordt dan meestal in verband gebracht met hulpverlening aan het kind en het gezin. De schoolmaatschappelijk werker kan (als onafhankelijke derde) de positie van de ouders aan de school verduidelijken en andersom. De maatschappelijk werker kiest voor de benadering van de gehele omgeving van het kind, waar zowel het gezin als de school deel van uitmaken (systeembenadering). Vanuit deze positie kan de schoolmaatschappelijk werker ook leerkrachten ondersteunen, begeleiden en consulteren aangaande het punt hoe om te gaan met (de situatie van) het kind met problemen. De nadruk van het schoolmaatschappelijk werk ligt dus niet hoofdzakelijk of uitsluitend op begeleiding van het gezin of begeleiding van de leerkrachten, maar ook op de samenwerking tussen de school en het gezin.

6 RESULTATEN VELDONDERZOEK

6.1 Inleiding

Voor dit hoofdstuk ga ik de resultaten van het veldonderzoek bekijken. Ik licht toe aan de hand van de verrichte interviews wat de resultaten zijn. Om duidelijkheid te scheppen ga ik per topic de uitkomsten van de verschillende disciplines naast elkaar leggen. Hierdoor wordt direct zichtbaar wat de overeenkomsten en verschillen zijn en zal een conclusie per topic vanuit de verschillende rollen van de geïnterviewde personen gekoppeld worden.

Ik heb twee leerlingbegeleiders geïnterviewd: de een werkzaam op het Etty Hillesum Lyceum, Deventer en de andere op het Diezercollege, Zwolle. Daarnaast ben ik twee schoolmaatschappelijk werkers geïnterviewd: de een werkzaam bij het Etty Hillesum Lyceum via Stichting de Kij en de ander op verschillende schoollocaties werkzaam bij Bureau Jeugdzorg Overijssel. De geïnterviewde teamleider is werkzaam op het Diezercollege. Bij de topic 'rol en positie van en visie op het schoolmaatschappelijk werk', ontbreekt de toelichting van de teamleider.

6.2 Taken, werkzaamheden en bevoegdheden

Leerlingbegeleiders

Voor de leerlingbegeleiders zijn geen duidelijke functieomschrijvingen te benoemen. Het takenpakket van de leerlingbegeleider in Deventer, verschilt enigszins met dat van de leerlingbegeleider in Zwolle. Zo begeleidt de leerlingbegeleider uit Deventer leerlingen die dermate in de problemen zijn gekomen, dat mislukking op school of schooluitval dreigt. Er worden 'Taalangreductietrainingen' gegeven, 'Rots & Watertraining' en wordt er begeleidt bij rouwverwerking en echtscheidingsproblematiek. Wanneer de problematiek complexer wordt en het zwaartepunt van de problematiek in de thuis situatie ligt, dan wordt een buitenschoolse hulpinstantie ingeschakeld. Bijvoorbeeld: maatschappelijk werk, Riagg, Bureau Jeugdzorg, politie, G-GD, bureau **HALT**, et cetera. In feite gaat het om een soort doorgeefluik, zoals de leerlingbegeleider uit Zwolle dit noemt. Zij verwijzen echter veel door naar schoolcounseling (het schoolmaatschappelijk werk vanuit Bureau Jeugdzorg). Sarnen wordt er overlegd welke aanpak het meest wenselijk en haalbaar is in de betreffende situatie. De leerlingbegeleider blijft dan wel betrokken bij het proces, maar is niet verantwoordelijk voor de hulpverlening. Daarnaast nemen ook beide leerlingbegeleiders plaats in de zorg-adviesteams. Leerlingen komen bij beide leerlingbegeleiders zowel rechtstreeks als via mentoren of een teamleider. Verder is er in Deventer een convenant tussen de school, politie en het gemeentebestuur: 'De veilige school'. Hierin staan protocollen over hoe te handelen bij onder andere verbaal en lichamelijk geweld. In Zwolle was er voor de fusie een registratieformulier dat ingevuld moest worden bij verbaal of lichamelijk geweld.

Schoolmaatschappelijk werkers

Beide schoolmaatschappelijk werkers zijn werkzaam binnen de zorg-adviesteams, een multidisciplinair overleg waarin verschillende disciplines plaatsnemen. Hierin worden 'risicjongeren' besproken. Het takenpakket van de schoolmaatschappelijk werker in Deventer, bestaat uit een combinatie van jongeren werk en (schoolmaatschappelijk werk).

Het gaat hier om signaleren, contact maken met de jongere, klassenactiviteiten en gerichte groepsactiviteiten organiseren en verzorgen. Daarnaast worden er trainingen gegeven als 'Wie ben ik?', Sociale Vaardigheidstraining en Agressieregulatie. Bij meervoudige problematiek wordt er individuele trajectbegeleiding ingezet.

De schoolmaatschappelijk werker in Zwolle houdt voornamelijk spreekuren op bijna alle scholen in de regio, dit komt neer op korte ambulante hulpverlening. Daarnaast worden er voorlichtingen gegeven en coachen ze docenten. Bij beide schoolmaatschappelijk werkers zijn de kaders en bevoegdheden enigszins onduidelijk. Wel helder is, dat alle hulpverlening vanuit een vrijwillig kader geschiedt, er toestemming nodig is van de ouders vanwege minderjarigheid en er moet sprake zijn van schoolgerelateerde problematiek. Ook werkt men met een geheimhoudingsplicht, maar bij grote incidenten als een vechtpartij, dan moet dit wel bij de teamleider gemeld worden.

Teamleider

De geïnterviewde teamleider is, teamleider Zorg en Welzijn, op het Diezercollege te Zwolle. Daarnaast is hij opleider in de school trainer van faalangst en sociale vaardigheden, decaan en neemt hij plaats in het zorg-adviesteam. Kort gezegd, is zijn taak te zorgen dat het team goed loopt met een blik op de toekomst. Hij houdt zich hier op directieniveau mee bezig.

6.3 Ervaringen met gewelddadig gedrag

Leerlingbegeleiders

De leerlingbegeleiders zien en horen af en toe dreigementen en/ of intimidatie. In sommige situaties valt hierbij ook een klap. Op de VMBO-scholen wordt voornamelijk fysiek geweld gesignaleerd. Dit komt vaak voort uit pesten. Veelal hebben ze te maken met heel direct reagerende pubers. Daarnaast zitten op een VMBO-school meer kinderen uit Multi-probleemgezinnen en verschillende scholen, dan op een niet-VMBO-school. Het lijkt vaak heftiger dat het is, maar wanneer het uit de hand loopt dan gaat het om vechtpartijen. Op de Thorbecke Scholengemeenschap was een registratiesysteem, hier werd ook door conciërges en dergelijke bijgehouden wat en hoeveel agressief en gewelddadig gedrag er plaatsvond. Na de fusie bestaat dit systeem niet meer, waardoor er op de school in Zwolle geen cijfers en feiten bekend zijn van gewelddadig gedrag.

Schoolmaatschappelijk werkers

De schoolmaatschappelijk werkers signaleren voornamelijk scheldpartijen en lichamelijk geweld, het gaat vaak om externaliserend gedrag. Dit gedrag komt vaak voort uit conflicten. Ze zien niet alleen gewelddadig gedrag naar elkaar toe, maar ook op het materiële vlak. Het is waarneembaar, dat zeker binnen het VMBO het gedrag van leerlingen steeds explosiever wordt.

Teamleider

De teamleider geeft aan dat het voornamelijk om vechten en pesten gaat.

6.4 Visie op de aanpak van gewelddadig gedrag

Leerlingbegeleiders

Bij zowel de school in Deventer als in Zwolle, geven de leerlingbegeleiders aan dat bij fysiek geweld, schorsing volgt. Ook wanneer iemand erg uitgedaagd wordt en er vervolgens

op los slaat, wordt hij of zij geschorst. Een onderdeel van deze aanpak is inzicht geven in oorzaak en gevolg. Er wordt uitgelegd waarom de schorsing plaatsvindt.

In Deventer, begint en eindigt de dag met een half uur mentorles. De mentoren proeven tijdens deze contactmomenten de sfeer in de groep. Wanneer er spanningen zijn, kunnen deze daadkrachtig worden aangepakt en zo wordt escalatie voorkomen. Deze aanpak wordt als zeer effectief ervaren. Daarnaast geeft de leerlingbegeleider in Deventer de training Rots & Water. Dit is een cursus over obsessief en agressief gedrag bij jongeren. Doel is om in groepsverband te leren je emoties anders te uiten en ander gedrag aan te leren.

In Zwolle besteden ze dit soort trainingen uit aan andere disciplines. Als het bijvoorbeeld gaat om een groep Marokkanen, dan het wordt uitbesteedt aan een Marokkaanse maatschappelijk werker van de IJsselgroep. Deze biedt ondersteuning aan docenten, ouders en jongeren, bij onder andere de opvoeding. Hij heeft gemakkelijk een ingang bij deze doelgroep en kan daardoor hun gedrag goed beïnvloeden. Deze aanpak wordt als zeer effectief ervaren. Volgens de leerlingbegeleider in Zwolle is het belangrijk om bij de doelgroep aan te sluiten.

Op het Thorbecke Scholengemeenschap werd veel gedaan om een veilig klimaat te creëren. Maar na de fusie met het Diezercollege, zijn er veel meer jongeren bij elkaar en is er een grote mengeling van verschillende culturen. Allochtone jongens zijn vaak licht ontvlambaar en slaan er daardoor snel op los. Vorig jaar zijn er een aantal lessen Taekwondo gegeven, om uiting te geven aan agressie. Daarnaast wordt deze jongens uitgelegd, hoe voorspelbaar en dus kwetsbaar het ze maakt, om op die manier te reageren. Agressie komt bijna altijd voort uit frustratie. Door hier voelsprietten voor te ontwikkelen, kan er veel worden voorkomen. Streng maar rechtvaardig, met aandacht en zorg voor de jongere, is de visie op de aanpak van gewelddadig gedrag van de leerlingbegeleider in Zwolle.

Schoolmaatschappelijk werkers

De visie van de schoolmaatschappelijk werkers op de aanpak van gewelddadig gedrag, is grotendeels verschillend. De schoolmaatschappelijk werker in Deventer, die schoolgebonden werkt, geeft aan dat signaleren de basis is. Dit komt neer op veel observeren en signaleren gedurende de pauzes. Jongeren worden regelmatig apart genomen, de situatie wordt dan in kaart gebracht en uitgesproken. Er wordt inzicht gegeven in de situatie en besproken welk gedrag wenselijk is. Daarnaast geeft de schoolgebonden schoolmaatschappelijk werker aan, dat het belangrijk is om gevoel van veiligheid en vertrouwen te creëren. Verder besteden het schoolmaatschappelijk werk aandacht aan het ontstaan van gewelddadig gedrag. Veel gedrag komt voort uit het contact op MSN. Leerlingen bedreigen elkaar via MSN-berichten.

De aanpak van de schoolgerichte schoolmaatschappelijk werker, die werkzaam is bij Bureau Jeugdzorg Overijssel, geeft aan dat iedere zaak anders is en dat het dus afhankelijk van de situatie is welke aanpak wenselijk is. Over het algemeen is de aanpak die men hanteert vanuit het team Schoolcounseling, effectief. Het team Schoolcounseling heeft specifieke methodieken ontwikkeld om bijvoorbeeld woede te beheersen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Agressiethermometer. Er wordt de jongeren gedragsalternatieven aangeleerd. Maar ook de schoolgerichte schoolmaatschappelijk werker, benoemt dat het belangrijker is om te bekijken waar de agressie vandaan komt. Vaak gaat het om een onderliggend probleem. Indien mogelijk, gaan ze met dat probleem aan de slag. In bepaalde situaties biedt vrijwillige hulpverlening geen uitkomst. Als een jongere geen kant op wil en het gedrag erg heftig wordt, dan kiezen ze er soms bewust voor (in overleg met het zorgadviesteam), om de situatie en het gedrag van de jongere te laten escaleren. De leerplichtambtenaar wordt er dan bij betrokken en binnen het zorgadviesteam bepaalt het team samen een strategie.

Teamleider

Hij benadrukt het belang om voor alle leerlingen een veilige school te creëren. De school zet zich maximaal in om gewelddadig gedrag te voorkomen en te straffen bij hevig wangedrag. Vechtende leerlingen worden altijd voor een of meer dagen geschorst. Volgens de teamleider, is stevige aanpak nodig. Leerlingen hebben het nodig om te weten waar ze aan toe zijn. Door deze aanpak, wordt het in de loop van het jaar rustiger. Belangrijkste doel is, om met elkaar (dus met directie en personeel) een veilige school neer te zetten. Daarnaast zou er een betere doorstroom moeten komen naar het speciaal onderwijs, zodat problemen sneller opgepakt worden. Het gaat erom steeds te kijken naar wat goed is voor de individu en het groepsbelang. Helaas is dit een financieel probleem: plaatsing in het speciaal onderwijs kost geld. Dit geldt ook voor mediation, de teamleider geeft aan dat het goed zou zijn als dit voor leerlingen zou komen.

6.5 Rol en positie van en visie op het schoolmaatschappelijk werk

Leerlingbegeleiders

Als meerwaarde van het schoolmaatschappelijk werk, ten opzichte van leerlingbegeleiding, worden de effecten van de buitenschoolse begeleiding waargenomen door de leerlingbegeleider in Deventer. De leerlingbegeleider stopt bij de buitendeuren van de school, terwijl schoolmaatschappelijk werk naar het gezin kan gaan van de leerling. De schoolmaatschappelijk werker kan contact leggen tussen het desbetreffende probleemgezin en instanties. Hierdoor worden ook spanningen en emotionele uitbarstingen van de jongeren op school voorkomen. Daarnaast wordt er aangegeven door ouders, dat het schoolmaatschappelijk werk geen wachtlijsten kent, waardoor er daadkrachtig kan worden opgetreden.

In Zwolle geeft de leerlingbegeleider aan, dat de schoolmaatschappelijk werker extern is en een hulpverleningstraject kan starten indien nodig. Met name bij complexe problematiek, weet de schoolmaatschappelijk werker hiermee om te gaan. Zij hebben directe lijnen met andere hulpverleningsinstanties en kennis van de sociale kaart. Dit geeft ze een unieke positie en opzichte van bijvoorbeeld leerlingbegeleiders. Nadelig aan het feit dat ze extern zijn, is dat de schoolmaatschappelijk werker maar af en toe op school komt. Ze hebben geen vaste plek en daardoor geen vaste spreekruimte. Dit beperkt de positie van het schoolmaatschappelijk werk, omdat het even duurt voordat iedereen binnen de school weet hoe en wat de schoolmaatschappelijk werker doet.

Schoolmaatschappelijk werkers

De schoolmaatschappelijk werker in Deventer, geeft aan de schakel te zijn tussen ouders, de school en de jongere. Ze werken met het doel voor ogen 'alles voor de jongere'. Ze werken als interne schoolmaatschappelijk werkers, maar ze zijn niet direct onderdeel van de school. Door middel van een apart leerlinglokaal, hebben de jongeren het idee dat ze bij hen terecht kunnen en dat zij aan de kant van de jongere staan. Wel geeft de schoolmaatschappelijk werker aan dat het momenteel onduidelijk is binnen welke kaders ze behoren te werken. Er zijn wel protocollen, maar niet iedereen is hier goed van op de hoogte. Wanneer iedereen zich bewuster zou zijn van de van of haar rol en positie, dan kan er coöperatief worden samengewerkt. Hiermee zou de positie van het schoolmaatschappelijk werk ook versterkt worden.

De schoolmaatschappelijk werker in Zwolle geeft aan dat, door 'goed' te werken het schoolmaatschappelijk werk zijn positie heeft verworven in Nederland. De resultaten die het schoolmaatschappelijk werk bereikt, heeft de effectiviteit bewezen. Daarnaast is er binnen elke school een zorg-adviesteam, waarin het schoolmaatschappelijk werk

plaatsneemt. Ze denken met scholen mee en laten de sociaal-emotionele kant van het kind meewegen. Omdat ieder leerplichtig kind in Nederland naar school gaat, kan het schoolmaatschappelijk werk de doelgroep uitstekend bereiken door op de school zelf hun 'werkterrein' te vestigen. Dat maakt het mogelijk om vroegtijdig een kind in het vizier te krijgen. Als een kind opvalt, is het onderwijs een laagdrempelige manier om hulpverlening aan te bieden. Uiteraard zijn er ook leerlingbegeleiders, die het eerste aanspreekpunt zijn. Maar wanneer de problematiek ernstiger en complexer is, dan kan het schoolmaatschappelijk werk aan de slag. Men werkt methodisch en heeft kennis van de sociale kaart.

6.6 Conclusie

De geïnterviewden nemen allemaal waar dat gewelddadig gedrag bij jongeren toeneemt en ernstiger wordt. Deze signalen komen overeen met de signalen op macroniveau: de media. Alle geïnterviewden geven aan dat gewelddadig gedrag veelal voortkomt uit pesten. De frustraties die de gepeste leerling ervaart, leiden vaak tot agressief gedrag. Deze risicofactor wordt dus vaak benoemd, maar een concrete aanpak voor pestgedrag wordt niet genoemd. De teamleider heb ik geïnterviewd met de intentie om zicht te krijgen in de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag, door middel van cijfers. Helaas, door het ontbreken van cijfers, heeft het weinig bijgedragen aan het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Maar, daarentegen heeft het wel tot een andere belangrijke conclusie geleid. Want het is hierdoor bij mij wel bekend geworden dat een registratiesysteem ontbreekt en er daardoor weinig bekend in feiten cijfers is over de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen.

Belangrijk voor het schoolmaatschappelijk werk is, dat ieder kind naar school gaat, wat het mogelijk maakt om vroegtijdig een kind in het vizier te krijgen. Daarnaast heeft het schoolmaatschappelijk werk kennis van de sociale kaart en korte lijntjes met andere hulpverleningsinstanties, waardoor men gemakkelijk kan doorverwijzen. De meerwaarde hiervan is dat het schoolmaatschappelijk werk de brugfunctie vervult tussen school en gezin.

Wat opviel hierbij, is dat de schoolmaatschappelijk werkers in principe wel hetzelfde doel voor ogen hebben, maar dat de takenpakketten toch enigszins verschillen. Deze verschillen zijn te verklaren door inzicht te geven in het verschil tussen schoolgebonden en schoolgericht maatschappelijk werk. Feitelijk komt dit neer op dat de ene meerdere dagen op de school aanwezig is en de ander een aantal uur. Bij schoolgebonden schoolmaatschappelijk werk kan er beter preventief gewerkt worden, door aanwezig te zijn in de pauzes. Ook kan men hier goed monitoren, doordat er een leerlinglokaal beschikbaar is waar iedereen kan binnenlopen. Daarentegen heeft het schoolgericht schoolmaatschappelijk werk veel deskundigheid op het gebied van het geven van trainingen en begeleiding.

Ook op het gebied van de aanpak van gewelddadig gedrag, zijn er diverse verschillen te ontdekken tussen het schoolgebonden en schoolgericht maatschappelijk werk. Zo werkt de een meer relatiegericht en de ander meer taakgericht. De relatiegerichte manier van werken, komt neer op het hulpverlening op voornamelijk betrekkningsniveau. De taakgerichte manier van werken, geschiedt door voornamelijk op inhoudsniveau te werken. Het grootste verschil hierin is, dat bij de een het signaleren de basis is, in combinatie met de aanwezigheid in pauzes en de jongeren apart nemen. Bij de ander gaat het meer om passende hulpverlening te vinden, een methodiek toe te passen en op deze manier zo effectief mogelijk te werk te gaan. Verder geeft de schoolgebonden schoolmaatschappelijk

werker aan dat niet alles kan worden voorkomen. Soms gebeuren dingen waar men niet bij kan zijn en dus niet alles kan worden voorkomen, terwijl dit wel het uitgangspunt is. Bij het schoolgerichte schoolmaatschappelijk werk ligt dit anders, daar kiezen ze er juist soms voor om het te laten escaleren, omdat hulpverlening vanuit een vrijwilliger kader niet blijkt te werken. Echter, alle scholen gaan over tot schorsing van de leerling die gewelddadig gedrag heeft vertoond. Daarbij wordt getracht inzicht te geven in oorzaak en gevolg van zijn of haar gedrag. Al deze maatregelen, schorsing, gedragstrainingen en de mentorgroep, worden door de geïnterviewden als effectief beoordeeld.

Duidelijk is dat de rol en positie van het schoolmaatschappelijk werk afhankelijk is van de manier waarop het schoolmaatschappelijk werk georganiseerd is. Zo zijn de kaders bij het schoolgebonden maatschappelijk werk naer onduidelijk, in tegenstelling tot het schoolgerichte maatschappelijk werk. Hetzelfde geldt voor de onbekendheid met protocollen.

Sterkte-/ zwakteanalyse

In de sterkte-/ zwakteanalyse benoem ik een aantal punten die mij opgevallen zijn over het schoolmaatschappelijk werk. Deze punten zijn van belang om te benoemen, omdat deze van invloed zijn op de manier waarop het schoolmaatschappelijk werk kan bijdrage aan de aanpak van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen. In hoofdstuk 5 heb ik benoemd dat er twee soorten schoolmaatschappelijk werk bestaan: schoolgebonden en schoolgericht. Dit verschil is van invloed op de rol en positie van het schoolmaatschappelijk werk. Zo zijn de kaders en bevoegdheden bij het schoolgebonden maatschappelijk werk enigszins onduidelijk, in tegenstelling tot het schoolgerichte maatschappelijk werk. Maar, zowel het schoolgebonden als het schoolgericht maatschappelijk werk heeft interessante mogelijkheden en beperkingen. In een tabel geef ik weer wat deze beperkingen en mogelijkheden zijn, vertaald naar sterke en verbeterpunten:

Sterke punten	Verbeterpunten
Laagdrempelig: ieder kind gaat naar school Methodisch werken Systeemgericht werken Kennis van sociale kaart Korte lijnen met andere hulpverleningsinstanties Brugfunctie Deelname aan zorg-adviesteam Geen wachtlijst (bij het schoolgebonden maatschappelijk werk)	Verschil in belangen met en uitgangspunten van de school Kerntaken Kaders en bevoegdheden Effectiviteitsmeting Nazorgtrajecten Monitoren Beperkt aantal uren (bij het schoolgericht maatschappelijk werk): vraag snel groter dan aanbod

7 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Samenvatting

In *hoofdstuk 1* wordt duidelijk dat hoe groter het aantal risicofactoren, hoe groter de kans op het vertonen van gewelddadig gedrag. Deze risicofactoren bevinden zich op de volgende gebieden: de opvoeding, het socialisatieproces, de school en de cognitieve ontwikkeling van het kind. Risicofactoren vergroten de kans op gewelddadig gedrag, er bestaat niet een direct causaal verband tussen risicofactoren en gewelddadig gedrag. Zo blijkt uit hoofdstuk 1 blijkt dat kinderen en jongeren met agressieve gedragsproblemen sociale informatie anders verwerken dan leeftijdgenoten. De manier waarop het schoolmaatschappelijk hierin kan bijdragen, licht ik nader toe in de aanbevelingen. Dit heeft ook te maken met invloeden die vanuit de groep komen, de peergroepen. Jongeren beïnvloeden eikaars gedrag, wat ook weer in verband staat met de identiteitsvorming. Jongeren zijn op zoek naar de grenzen van zichzelf en van een ander. Op deze manier leren zij zichzelf kennen. Op deze gebieden kan het schoolmaatschappelijk werk aansluiten. Schoolmaatschappelijk werk in de vorm van jongerenwerk, kan preventief werken bij het ontstaan en de ontwikkeling van gewelddadig gedrag. Echter, gewelddadig gedrag heeft ook te maken met invloeden vanuit het heden. Het moreel besef lijkt te veranderen. Dit kan te maken hebben met de media, computerspelletjes, et cetera. We hebben te maken met een veranderende maatschappij, waarin individualisering en verharding een steeds meer naar voren komt. Het gaat om een verschuiving van een zekerheidsmaatschappij, naar een risicomaatschappij. Op dit macrogebied, kan het schoolmaatschappelijk werk vrij weinig invloed uitoefenen.

Door de beroepskrachten wordt een toename in de ernst en hoeveelheid van gewelddadig gedrag geconstateerd. Wat veel naar voren komt is pestgedrag. Echter, in *hoofdstuk 3* komt naar voren, dat van het aantal incidenten en soort gewelddadig gedrag op VMBO-scholen geen feiten en cijfers zijn. Dit gegeven maakt het lastig feiten te geven over de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen. Beroepskrachten geven zelf aan dat bij gewelddadig gedrag het voornamelijk om vechtpartijen en pestgedrag gaat.

Op de VMBO-scholen wordt gewelddadig gedrag op verschillende wijze aangepakt. In *hoofdstuk 4* is te lezen dat ook de overheid verschillende projecten heeft gestart om gewelddadig gedrag aan te pakken en te verminderen. Organisaties als de politie, Bureau HALT, de leerplicht, het schoolmaatschappelijk werk en de school zelf, werken samen binnen een zorg-adviesteam om een passende aanpak te vinden voor de jongere.

De manier waarop deze aanpak vanuit het schoolmaatschappelijk werk geschiedt, verschilt enigszins in Zwolle en in Deventer. Dit is in *hoofdstuk 5 en 6* te lezen. De verschillen in aanpak van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen, heeft te maken met de manier waarop het schoolmaatschappelijk werk georganiseerd is: schoolgebonden of schoolgericht. Bij het schoolmaatschappelijk werk staat altijd het kind centraal, maar de sociale omgeving kan er ook bij worden betrokken. Daarnaast kan de schoolmaatschappelijk werker leerkrachten ondersteunen, begeleiden en consulteren. De nadruk van het schoolmaatschappelijk werk ligt dus niet hoofdzakelijk of uitsluitend op begeleiding van het gezin of begeleiding van de leerkrachten, maar ook op de samenwerking tussen de school en het gezin. In het literatuuronderzoek heb ik onderscheid gemaakt tussen deze twee vormen van schoolmaatschappelijk werk. Bij het veldonderzoek wordt dit verschil bevestigd.

Conclusies

Gedurende het onderzoek was ik zoek naar het antwoord op de volgende vraag:

Welke bijdrage kan het schoolmaatschappelijk werk leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen?

Bij het vierde punt beantwoord ik bovenstaande onderzoeksvraag. Voorafgaand aan de beantwoording, zijn de eerste drie punten erg belangrijk. Met deze conclusies, is een beantwoording op de onderzoeksvraag mogelijk.

Registreren van geweldsincidenten op scholen

Voordat het schoolmaatschappelijk op wat voor manier dan ook kan bijdragen aan de aanpak van gewelddadig gedrag, is het noodzakelijk om te weten over wat voor en hoeveel gewelddadig gedrag het gaat. Wanneer dit bekend is, worden de volgende aspecten helder: de problematiek, de aanpak, de preventie en de resultaten van de aanpak. Echter, er is weinig bekend over deze kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag. Vanuit zowel het werkveld als in de media, wordt een toename van gewelddadig gedrag gesignaleerd. Maar duidelijke cijfers ontbreken op dit gebied. Er is nog geen grondig onderzoek gedaan naar schoolgeweld op scholen in het voortgezet onderwijs. Hierdoor is het lastig, een beeld te schetsen van de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen. Kortom, er bestaat geen landelijk registratiesysteem voor geweldsincidenten op VMBO-scholen. Ik vraag me af, hoe gewelddadig gedrag zowel preventief als curatief te bestrijden is, als de mate en vorm van geweldsincidenten niet geregistreerd wordt. Een uitwerking van deze conclusie heb ik opgenomen in paragraaf aanbevelingen.

Kaders en bevoegdheden van het schoolmaatschappelijk werk

Wanneer het schoolmaatschappelijk werk op de hoogte is van de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag, kunnen zij hun werkwijze hierop aanpassen in de aanpak. Maar, belangrijk om te weten is binnen welke kaders en bevoegdheden het schoolmaatschappelijk werk behoort te werken. Uit de samenvatting eerder in dit hoofdstuk, blijkt dat de kaders en bevoegdheden onduidelijk zijn, evenals de kerntaken. Ook is zijn schoolmaatschappelijk werkers vaak niet op de hoogte van protocollen omtrent gewelddadig gedrag. Wanneer deze kaders en bevoegdheden duidelijker zouden zijn en er meer bekendheid is over protocollen, dan is de rol en positie van het schoolmaatschappelijk werk ook duidelijker. Daarmee zou het schoolmaatschappelijk werk in ieder geval op macroniveau weten welke aanpak zij kunnen en mogen leveren bij gewelddadig gedrag onder jongeren op VMBO-scholen.

Aspecten waar de hulpverlening zich op kan richten

Het gaat om het leveren van maatwerk: aansluiten op de doelgroep en gebruik maken van de mogelijkheden die men (het schoolmaatschappelijk werk) heeft. Op het moment dat de schoolmaatschappelijk werker weet wat de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag is en zich bewust is van zijn of haar mogelijkheden om dit aan te pakken, zouden ze zich moeten richten op de volgende aspecten: de sociale informatieverwerking, omgevingsfactoren als opvoeding en peergroepen en de identiteitsvorming. In de samenvatting is te lezen deze risicofactoren die invloed hebben op het ontstaan en de ontwikkeling van gewelddadig gedrag. De meerwaarde van het schoolmaatschappelijk werk is de brugfunctie die zij bezitten, de schakel tussen de jongere, de ouders en de school. Ze

werken binnen zorg-adviesteams. Deze ketensamenwerking bevordert de aanpak van gewelddadig gedrag, doordat er met meerdere disciplines kan worden overlegd. Het schoolmaatschappelijk werk kan hierbij gebruik maken van de kennis van de sociale kaart en de korte lijnen naar andere hulpverleningsinstanties. Dit maakt het mogelijk om gewelddadig gedrag op bovenstaande aspecten aan te pakken. Opmerkelijk is wel dat er een goede ketensamenwerking bestaat, maar dat blijkbaar gewelddadig gedrag nog niet afneemt of minder ernstig wordt. Ik mis hierin een effectiviteitsmeting en nazorgtrajecten.

Beantwoording onderzoeksvraag

Het schoolmaatschappelijk werk kan een bijdrage leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag op VMBO-scholen, door zicht te richten de jongere in interactie met zijn omgeving. Ze kunnen dit doen door zicht specifiek te richten op de manier waarop een jongere sociale informatie verwerkt (door bijvoorbeeld een training agressieregulatie of sociale vaardigheden), opvoeding (opvoedingsondersteuning bieden), peergroepen (door jongerenwerk in te zetten) en het begrip hebben voor identiteitsvorming. Een belangrijk punt hierbij is het pestgedrag. Tijdens het veldonderzoek is naar voren gekomen dat pesten een belangrijk onderdeel van gewelddadig gedrag is. Ook dit is een probleem tussen jongeren en hun interactie met zijn of haar omgeving. Een concrete aanpak voor de combinatie tussen pest- en gewelddadig gedrag, zou het schoolmaatschappelijk werk kunnen ontwikkelen. Met name van de brugfunctie, kan het schoolmaatschappelijk werk gebruik maken.

Om dit te realiseren, is het aan te bevelen een aantal aanpassingen door te voeren. Het aan te laten pakken van gewelddadig gedrag door het schoolmaatschappelijk werk, kost veel tijd. Vooral wanneer men preventief wil werken, is het goed om schoolmaatschappelijk werkers intern aanwezig te laten zijn. Echter, er zijn ook een aantal zaken die men kan uitbesteden aan bijvoorbeeld leerlingbegeleiders en mentoren. Dit licht ik nader toe in de aanbevelingen.

Aanbevelingen

Uit voorgaande conclusies, zijn al enkele aanbevelingen gekomen. Deze aanbevelingen heb ik in deze paragraaf helder, kort en bondig verwoord. De aanbevelingen heb ik onderverdeeld in vier koppen: maatwerk, ketensamenwerking, effectiviteit en nazorg. Wanneer deze vier punten evenredig aan bod komen, dan maakt dit het mogelijk voor het schoolmaatschappelijk werk een bijdrage te kunnen leveren bij de aanpak van gewelddadig gedrag bij jongeren op VMBO-scholen. Per punt, bespreek ik op welke wijze het schoolmaatschappelijk werk dit kan doen.

Maatwerk leveren

Ouders betrekken bij de problematiek en de aanpak hiervan, door middel van:

- Voorlichtingen geven
- Opvoedingsondersteuning bieden

Aansluiten op daar waar jongeren gewelddadig gedrag laten zien of ontwikkelen, door middel van:

- Training agressieregulatie
- Training sociale vaardigheid
- Jongerenwerk inzetten

Vanuit de conclusie dat er een wezenlijk verschil bestaat in het preventief werken tussen het schoolgebonden en schoolgericht maatschappelijk werk, kan ik aanbevelen om een combinatie te vinden tussen beide. Beide vormen van het schoolmaatschappelijk werk hebben mooie en goede ingrediënten. Bij de aanpak van gewelddadig gedrag, zijn spreekuren niet voldoende. Op het moment dat de aanpak van gewelddadig gedrag over kan worden gelaten aan het schoolmaatschappelijk, kan ik aanbevelen schoolgebonden schoolmaatschappelijk werk in te zetten. Zij kunnen beter preventief en curatief te werken. Daarnaast zijn zij dankzij hun positie beter in staat nazorg te bieden en te monitoren.

Ketensamenwerking

De voorlichtingen die ik bij 'Maatwerk leveren' heb benoemd, kunnen ook uitbesteed worden aan bijvoorbeeld mentoren. Er kan kennis overdracht plaatsvinden van de schoolmaatschappelijk werker naar de docent of mentor, door middel van lesbrieven.

Daarnaast moet er zeker gebruik gemaakt worden van de brugfunctie die het schoolmaatschappelijk werk bezit. In mijn conclusies heb ik benoemd dat er wordt samengewerkt met verschillende disciplines, binnen het zorg-adviesteams. Ook heb ik geconcludeerd dat desondanks, gewelddadig gedrag nog steeds toeneemt. Daarom pleit ik voor een effectiviteitsmeting waarin kan worden bekeken, of deze ketensamenwerking en de wijze waarop de verschillende disciplines te werk gaan, bijdraagt aan de aanpak van gewelddadig gedrag.

Effectiviteit

Bij effectiviteit denk ik aan uitkomsten gebaseerd op feiten. Een aanpak kan pas gebaseerd worden, op het moment dat er feiten bekend zijn over de kenmerken en omvang van gewelddadig gedrag. Er bestaat al een leerlingvolgsysteem. Een uitbreiding hiervan, waarin alle geweldincidenten (zowel fysiek als mentaal) worden gebundeld in het systeem, kan leiden tot inzicht in de problematiek op VMBO-scholen. Deze inzichten zijn dan gebaseerd op feiten en niet op angst die verspreid wordt via de media. Dit geeft mogelijkheden voor een landelijke aanpak, zodat niet iedere school opnieuw het wiel hoeft uit te vinden. Zowel de aanpak als de preventie van gewelddadig gedrag wordt hierdoor inzichtelijker.

Nazorg

Op het moment dat er een landelijk registratiesysteem bestaat voor gewelddadig gedrag op scholen, kan er ook beter maatwerk en nazorg geleverd worden. Binnen de zorg-adviesteams zou beter in de gaten gehouden moeten worden op welke manier gewelddadig gedrag zich verder ontwikkelt. Wanneer de schoolmaatschappelijk werker beter zicht heeft op de ontwikkeling van gewelddadig gedrag bij een jongere, kan er beter nazorg worden geboden. Ook kan er hierdoor indien nodig doorverwezen worden naar andere hulpverleningsinstanties. Het aspect nazorg is erg belangrijk bij de aanpak en preventie van gewelddadig gedrag. Dit aspect heb ik gemist gedurende mijn onderzoek. Ik kan aanbevelen dat hier meer aandacht aan wordt besteed, door zowel schoolmaatschappelijk werkers als andere disciplines die te maken met het gewelddadige gedrag bij jongeren op VMBO-scholen.

LITERATUURLIJST

Boeken

Baarda, De Goede en Teunissen (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek, Handleiding voor het opletten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (tweede, geheel herziene druk). Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff bv.

Delfos, Martine F. (2003). *Ontwikkeling in vogelvlucht, Ontwikkeling van kinderen en adolescenten* (derde druk). Steenwijk: Grafisch Productiebedrijf Gorter b.v.

Harland, van der Laan, Smeenk en Weerman (2005). *Wangedrag op school en delinquentie elders. Een verkenning onder leerlingen van het VMBO*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Hermanns, Jo (2001). *Kijken naar opvoeding Opstellen over jeugd, jeugdbeleid en jeugdzorg*. Amsterdam: Uitgeverij SWP

Holstvoogd, Ruud (2000). *Maatschappelijk werk in kerntaken* (derde druk). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Jagt, Nel (2006). *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker, Een uitgave van de Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk werkers (NVMW)*. Utrecht: drukkerij Anraad

Janssen, Jan H.G. (2004). *De nieuwe code gedecodeerd, Maatschappelijk werk en beroepsethiek* (vijfde druk). Baarn: HB uitgevers.

Koops, W. en Slot, W. (1998). *Van lastig tot misdadig Een ontwikkelingsbenadering van lastige en misdadig kinderen en adolescenten: diagnostiek, behandeling en beleid*. Houten/ Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Loeber, Slot en Sergeant (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie, Omvang oorzaken en interventies*. Houten/ Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Meeus, W., De la Rie, S. M., Luijpers, E., & De Wilde, E. J. (2001). De harde kern; ernstige, gewelddadige en persistente jeugdcriminaliteit in Nederland. In R. Loeber, N. W. Slot, Sc J. A. Sergeant (Red.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang oorzaken en interventies* (p.51-71). Houten: Bohn Stafleu en Van Loghum.

Steehouder, M., Jansen, C., Maat, K., Staak, J. van der, Vet, D. de, Witteveen, M., et al (1999). *Leren communiceren: Handboek voor mondelinge en schriftelijke communicatie* (vierde, geheel herziene druk). Groningen: Wolters-Noordhoff.

Van Acker, J. (1998). *Jeugdcriminaliteit, Feiten en mythen over een beperkt probleem*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Vaktijdschriften

Journal of Abnormal Psychology

Social information processing patterns partially mediate the effect of early physical abuse on later conduct problems.

K.A. Dodge, G.S. Pettit, J.E. Bates & E. Valente

Kinderen & Adolescenten, problemen en risicosituaties

Geweld op televisie en in video- en computerspellen

J.H. Walma van der Molen en P.M. Valkenburg

Maatwerk: Tijdschrift voor Maatschappelijk werk

Collega, Iedere school een maatschappelijk werker

Marian Kremers

RANDSTAD VANDAAG

Onderzoek naar schoolgeweld als teken van daadkracht, Terwijl registratie faalt, zijn er onderzoekscijfers te over

Charles Lansu

The American Psychologist

Nature — Nurture Integration, The Example of Antisocial Behavior

Michael L. Rutter

Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening en Jeugdwerk

De meeste tieners slopen en jatten niet, Jeugdcriminaliteit: cijfers, kenmerken en afhandeling

P.H. van der Laan

Vetverkeerdkrant

Jongerenkrant van het Openbaar Ministerie

Themanummer: geweld op school

Rapporten

Essers, A. A. M., & Van der Laan, P. H. (1988). *Jeugd en justitie*. Den Haag: WODC

Haan de, Bie de, Baerveldt, Bouw, Doreleijers, Ferwerda, Hermanns, van der Laan (1999). *Jeugd & Geweld (Zicht op jeugd), Een interdisciplinair perspectief*. Den Haag: De Interdepartementale Commissie Jeugdonderzoek (CJO) van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Directie Jeugdbeleid.

Hakkert, A., Van Wijk, A., Ferwerda, H., & Eijken, T. (1998). *Groepscriminaliteit*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Preventie, Jeugd en Sanctiebeleid.

Kwartaalrapportage 4/07 - Landelijke jeugdmonitor. Centraal Bureau voor de Statistiek

Mertens, N. M., Grapendaal, M., & Docter-Schamhardt, B. J. W. (1998). Meisjescriminaliteit in Nederland (reeks Onderzoek en Beleid, no. 169). Den Haag: Ministerie van Justitie, WODC.

Wittebrood, K. (2000). Probleemgedrag onder jongeren. In K. Wittebrood, & S. Keuzenkamp, *Rapportage Jeugd 2000*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Internetsites

www.xs4all.nl
www.sp.nl
www.internetwijzer-bao.nl
www.nvmw.nl
www.trimbos.nl
www.politie.nl
www.halt.nl
www.overheid.nl
www.cbs.nl
www.nizw.nl

Praktijkbronnen

Marieke Dingerink
Schoolmaatschappelijk werker, jongerenwerker

Stichting de Kij, werkzaam op het Etty Hillesum Lyceum te Deventer

Marieke Snel
Schoolmaatschappelijk werker, schoolcounselor
Bureau Jeugdzorg Overijssel, werkzaam op verschillende scholen in de regio Zwolle
Hans Toorneman
Leerlingbegeleider
Etty Hillesum Lyceum te Deventer, locatie De Keurkamp

Ineke Dedden
Leerlingbegeleider
Diezercollege

Wim Pijlman
Teamleider Zorg & Welzijn
Diezercollege

Bijlage 1 Interviewvragen voor leerlingbegeleiders

1. Wat zijn uw taken en werkzaamheden?
2. Wat zijn de bevoegdheden en kaders waarbinnen u werkt?
3. Van welke wetgeving, op het gebied van de aanpak van gewelddadig gedrag, ondervindt u gevolgen?
4. Wat zie u aan gewelddadig gedrag op (VMBO-)scholen?
5. Worden hier op school cijfers van bijgehouden, moet gewelddadig gedrag ergens worden gemeld?
6. Wat is uw aanpak ten aanzien van gewelddadig gedrag?
7. Hoe effectief vindt u deze aanpak?
8. Met welke organisaties werkt u samen om dit gedrag tegen te gaan?
9. Wat is er volgens u nodig (welke aanpak) om gewelddadig gedrag te voorkomen?
10. Wat is het verschil tussen een leerlingbegeleider en schoolmaatschappelijk werker?
11. Wat ziet u als sterke en minder sterke kant van het schoolmaatschappelijk werk?

Bijlage 2 Interviewvragen voor schoolmaatschappelijk werkers

1. Wat is uw functieomschrijving?
2. Wat zijn uw taken en werkzaamheden?
3. Wat zijn de bevoegdheden en kaders waarbinnen uw werkt?
4. Van welke wetgeving, op het gebied van de aanpak van gewelddadig gedrag, ondervindt u gevolgen?
5. Wat voor en hoeveel gewelddadig gedrag ziet u op de (VMBO-)school?
6. Wat is jullie aanpak ten aanzien van gewelddadig gedrag?
7. Hoe effectief is deze aanpak?
- 8.** Wat is er volgens u nodig (welke aanpak) om gewelddadig gedrag te voorkomen?
9. Met welke organisaties/ instellingen werken jullie samen?
10. Op welke manier profileren jullie je als schoolmaatschappelijk werkers?
11. Wat is de kracht van het schoolmaatschappelijk werk?
12. Wat is het zwakke punt van het schoolmaatschappelijk werk?
13. Wat is het verschil tussen een leerlingbegeleider en een schoolmaatschappelijk werker?

Bijlage 3 Interviewvragen voor teamleider

1. Wat is uw functieomschrijving?
2. Wat zijn uw taken en werkzaamheden?
3. Wat zijn de bevoegdheden en kaders waarbinnen u werkt?
4. Van welke wetgeving ondervind u gevolgen?
5. Wat ziet u aan gewelddadig gedrag op de (VMBO-)school?
6. Worden hier cijfers van bijgehouden, moet er ergens geregistreerd worden?
7. Welke aanpak wordt er gehanteerd ten aanzien van gewelddadig gedrag?
8. Is deze aanpak effectief?
9. Wat zou volgens u een goede aanpak zijn om gewelddadig gedrag te voorkomen?
10. Met welke organisaties werken jullie hiervoor samen?
11. Welke rollen zou u toebedelen aan personeelsleden als mentor, teamleider, leerlingbegeleider en eventueel schoolmaatschappelijk werker?

Bijlage 4 Krantenartikelen

Woensdag 16 mei 2007 'Steeds meer geweld op scholen'

www.nu.nl

UTRECHT • Het aantal meldingen van seksueel misbruik, seksuele intimidatie, fysiek en psychisch geweld op school is het afgelopen schooljaar met 40 procent toegenomen. Dat blijkt uit cijfers van de Inspectie van het Onderwijs. In het schooljaar 2005/2006 kregen vertrouwensinspecteurs in totaal 1419 klachten binnen. Een jaar eerder waren dat er nog 1015. Vooral het aantal klachten over fysiek geweld is sterk gestegen. De meldingen zijn vooral afkomstig uit basisscholen, scholen in het voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs. Alleen bij seksueel misbruik zijn scholen wettelijk verplicht contact op te nemen met de inspectie.

Dinsdag 15 mei 2007

'Geweld op school neemt enorm toe'

Door DAFNA HOLTZIER AXEL VELDHUIJZEN

Het aantal meldingen van seksueel misbruik, fysiek en psychisch geweld op school is de afgelopen twee jaar meer dan verdrievoudigd.

ARCHIEFFOTO AD

Scholen, leerlingen en ouders hebben het afgelopen schooljaar ruim 1400 klachten ingediend bij de vertrouwensinspecteurs. „De school is een afspiegeling van onze samenleving,” verklaart Jan Teuwen, inspecteur-generaal van het Onderwijs. „Helaas is een verruiming gaande en dat is daar ook terug te vinden.” Klachten over fysiek geweld namen het afgelopen jaar met bijna 40 procent toe, tot 443 incidenten. Van seksueel misbruik werd 168 keer melding gemaakt, een toename van 13 procent. In 252 gevallen deden de slachtoffers aangifte. Dat leidde tot 35 veroordelingen, 54 ontslagen en 45 verwijderingen van een leerling.

Het Parool, 25-01-2008 'Noodplan geweld op scholen'

Van een verslaggeefster

AMSTERDAM - Scholen moeten zich beter voorbereiden op uitbarstingen van woede en geweld, vindt de gemeente.

Ze biedt speciaal lesmateriaal en mensen die kunnen inspringen als de vlam in de pan slaat. Wethouder Henna Buyne heeft de scholen een brief gestuurd! 'om aandacht te vragen voor enkele maatregelen om in spanningsvolle situaties escalatie te voorkomen en zondig emoties te kanaliseren.' Ze biedt de scholen voor toekomstige probleemsituaties bestaand en nieuw lesmateriaal aan. Aanleiding is volgens een woordvoerder van Buyne de onrust afgelopen

november in Slotervaart. Op een vmbo-school stak een veertienjarige leerling een zestienjarige klasgenoot dood en na het doodschieten van een jongen met een mes in het politiebureau August Allebéplein braken relletjes uit. Zonder dat dat met zoveel woorden wordt genoemd, bereiden de lesbrieven voor docenten uiteraard ook voor op de aangekondigde film tegen de islam van Geert Wilders. Het gaat in de lessen volgens Buysse immers om 'het bespreekbaar maken van beladen maatschappelijke onderwerpen in de klas'. Om docenten te helpen bij het discussiëren met woedende leerlingen, zijn circa veertig 'sleutelfiguren' beschikbaar die dicht bij de jongeren staan. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om jongerenwerkers en religieuze leiders als de jongerenimam Yassin El Forkani. Ook Marokkaanse en Joodse studenten die eerder lessen hebben gegeven over de Tweede Wereldoorlog, volgen een training om bij problemen in te kunnen springen. De wethouder wijst erop dat als de veiligheid in het geding komt, scholen 'direct contact op moeten nemen met het wijkteam of de buurtregisseur' van de politie.

De Verdieping | opvoeding & onderwijs 113-10-2007

Op middelbare scholen wordt steeds vaker door de politie gecontroleerd op wapens. | © FOTO ROBIN UTRECHT, ANP

Geweld op scholen / Genoeg gepraat, tijd voor detectiepoortjes
Hanne Obbink

Een Amsterdamse school werd opgeschrikt door een dodelijke steekpartij,, Betrof het slechts een incident?

Misschien was het toeval: de dader in Amsterdam-West was van Turkse komaf, het slachtoffer was Marokkaans. Maar toeval of niet, die groepen gaan niet altijd soepel met elkaar om.

Docenten op scholen met veel allochtonen, zien het aan het begin van het schooljaar vaak gebeuren: de Turkse leerlingen zoeken een plekje aan de ene kant van het lokaal, de Marokkaanse aan de andere kant. Soms mengen die groepen zich in de loop van het jaar wat meer, soms blijven ze gescheiden optrekken.

Op zich is dat niet erg, zegt Zeki Arslan, onderwijsdeskundige van Forum, het instituut voor multiculturele ontwikkeling. „Groepsvorming is iets van alle tijden, of de scheidslijnen nu lopen tussen rijk en arm, stad en platteland of tussen verschillende etnische groepen.”

Maar, voegt Arslan er meteen aan toe, „de toenemende diversiteit op scholen dwingt ons om er meer aandacht aan te besteden.” Want die groepsvorming kan tot spanningen leiden en scholen hebben te weinig zicht op de gevolgen daarvan. „Het is lastig om bijvoorbeeld greep te krijgen op de taal die scholieren onderling spreken”, zegt Arslan. „En scholen weten vaak ook niet welke spanningen er in de buurt heersen.”

Als de spanning oploopt, kan dat uiteindelijk tot geweld leiden. Arslan ziet maar één remedie; aandacht voor de sociale vaardigheden van individuele leerlingen, zodat de zaak niet uit de hand loopt.

„Leerlingen - en leraren trouwens ook - moeten leren omgaan met verschillen”, vindt ook Mieke Vollenhoven van onderwijsadviesbureau CPS. Zij raadt scholen aan niet specifiek de verschillen tussen bijvoorbeeld Turken en Marokkanen aan de orde te stellen; daardoor wordt de zaak juist op scherp gezet.

„Dan creëer je hokjes: jij bent Turk en jij bent Marokkaan. Dat werkt averechts”, zegt Vollenhoven, „Scholieren moeten leren niet alleen met culturele diversiteit, maar met veel meer soorten verschillen om te gaan: dik en dun, arm en rijk, gevoelig of juist een krachtpatser.”

Als het gaat om oordelen over die verschillen helpt het vaak ook om onderscheid te maken tussen feiten, meningen en gevoelens, vervolgt Vollenhoven. „Op gevoelens als boosheid rust een taboe. Maar het gaat erom er goed mee om te gaan. Loopt het in de klas niet lekker, laat ze dan bespreken wat er gebeurt.”

Natuurlijk bestaan er op scholen met verschillende culturen spanningen en natuurlijk is het soms moeilijk je te beheersen, stelt Vollenhoven. „Die spanning zit vaak onderhuids, juist daarom moeten scholen investeren in een goed sociaal klimaat.”